

Održivi razvoj turizma otoka Cresa

Franjić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:783751>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

Josipa Franjić
ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA OTOKA CRESA
ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2018.

Veleučilište u Karlovcu
Poslovni odjel
Preddiplomski stručni studij Ugostiteljstva

Josipa Franjić

ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA OTOKA CRESA
ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Turizam i okoliš

Mentor: dr. sc. Draženka Birkić, predavač

Broj indeksa autora: 0621615060

Karlovac, rujan, 2018.

SAŽETAK

Zadnjih godina postajemo svjesni negativnih posljedica ubrzanog, nekontroliranog i neplanskog razvoja turizma na ekonomiju, društvo i okoliš. Otočni prostor je zadan, ograničen, ekološki izrazito osjetljiv i neobnovljiv, dijeli se na veći broj različitih korisnika. Razvojem turizma na otoku Cresu potiče se onečišćenje mora, zraka, kopna, nekontrolirani izlov, pljačka podmorskih arheoloških nalazišta i općenito narušavanje ekosustava. Dolazi do gubitka tradicionalnih kulturnih običaja, zanimanja i obrta. Stoga razvoj turizma na otoku Cresu treba promišljati prije svega kao dugoročno održiv. Održivi turistički razvoj otoka podrazumijeva suživot s tradicionalnom kulturom, uz optimalnu iskorištenost turističkih resursa, što podrazumijeva gospodarski i društveni rast usklađene s ekosustavima u kojima djeluje. Cilj rada je definirati elemente održivog razvoja turizma, izvršiti analizu utjecaja turizma na prostor otoka Cresa, te istražiti i dati prikaz inicijativa za održiv turistički razvoj na otoku Cresu.

Ključne riječi: turizam, otok Cres, održivi razvoj turizma

ABSTRACT

Lately, we are becoming aware of the negative consequences from fast and unmethodical touristic planning on economy, society and environment. Island is set, limited, ecologically sensitive and unrenovable space shared by greater number of different habitants. Development of tourism on Cres island increases pollution of water, air, land, overfishing, depredation of underwater archeological sites and impairment of ecosystem. Loss of traditional cultural customs, occupations and trades is inevitable. Therefore, development of tourism on Cres island should be considered sustainable in the longterm. Sustainable touristic development on the island implies coexistence with traditional culture with optimal utilization of touristic resources, which implies economical and societal growth in tuned with ecosystem that affects them. Therefore this paper aims to define elements of sustainable tourism development, carry out an analysis of impact of tourism on Cres island and examine and give an outline of initiatives for sustainable tourism development on the Cres island.

Key words: tourism, island Cres, sustainable touristic development

SADRŽAJ

1	UVOD	1
1.1	Predmet i cilj rada.....	1
1.2	Izvori podataka i metode prikupljanja	1
1.3	Struktura rada.....	1
2	ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA	2
2.1	Pojam i značaj održivog razvoja.....	2
2.2	Održivi razvoj turizma	7
2.3	Načela održivog turizma.....	11
2.3.1	Ekonomsko načelo održivog turizma	12
2.3.2	Ekološko načelo održivog turizma	13
2.3.3	Sociokulturno načelo održivog turizma	14
2.4	Kriteriji održivog razvoja turizma	16
3	OPĆA OBILJEŽJA OTOKA CRESA	19
3.1	Geografski položaj i prometna povezanost.....	20
3.2	Prirodne znamenitosti otoka Cresa	21
3.3	Kulturno-povijesne znamenitosti.....	25
3.4	Stanovništvo i stambena izgradnja	30
4	ANALIZA UTJECAJA TURIZMA NA PROSTOR OTOKA CRESA	32
4.1	Turistička kretanja na otoku Cresu	32
4.2	Turistička izgradnja na otoku Cresu	34
4.3	Prihvatni kapaciteti plažnog prostora na otoku Cresu	37
5	INICIJATIVE ZA ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA OTOKA CRESA.....	39
5.1	Poljoprivredna zadruga Cres	40
5.2	Udruga Ruta- zbrinjavanje i prerada vune.....	42
5.3	Centar za oporavilište supova Beli	44
5.4	Centar za održivi razvoj Gerbin.....	46
5.5	Plava zastava.....	47
6	ZAKLJUČAK	49

1 UVOD

1.1 Predmet i cilj rada

Predmet rada je održivi turistički razvoj na otoku Cresu. Cilj rada je definirati elemente održivog razvoja turizma, izvršiti analizu utjecaja turizma na prostor otoka Cresa, te istražiti i dati prikaz inicijativa za održiv turistički razvoj na otoku Cresu.

1.2 Izvori podataka i metode prikupljanja

Izvori podataka na temelju kojih je izrađen ovaj rad su stručne knjige i znanstveni radovi te Internet izvori. Podaci su prikupljeni metodom istraživanja za stolom, a obrađeni su metodom kompilacije, deskripcije i metodom analize i sinteze.

1.3 Struktura rada

Rad se, pored uvoda i zaključka, sastoji od četiri poglavlja. U prvom poglavlju riječ je o održivom razvoju turizma, pojmu i značaju održivog razvoja, načelima održivog turističkog razvoja te kriterijima održivog turističkog razvoja. Drugo poglavlje odnosi se na opća obilježja otoka Cresa, geografski položaj i prometnu povezanost, prirodne i društveno-kulturne znamenitosti te stanovništvo i stambenu izgradnju. U trećem poglavlju rad se usmjerava analizu utjecaja turizma na otoku Cresu sa kvantitativnim pokazateljima turističkih kretanja, turističke izgradnje na otoku Cresu te prihvatnim kapacitetima plažnog prostora. Četvrto poglavlje bavi se istraživanjem inicijativa za održivi turistički razvoj na otoku Cresu te daje prikaz istih.

2 ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA

Rastuća svijest društva o održivom razvoju dala je dodatnu težinu gospodarskim, okolišnim te društveno-kulturnim pitanjima povezanim sa turističkim djelatnostima. Održivi razvoj turizma obuhvaća koncepciju razvoja koja je nastala kao odgovor na negativne učinke turizma te se primjenjuje na sve oblike i vrste turizma.

2.1 Pojam i značaj održivog razvoja

Pojam „održivi razvoj“ uveden je 70-ih godina, kada je Stockholm bio domaćin prve globalne UN konferencije gdje su dominirale teme industrijskog zagađenja okoliša, nekontrolirane urbanizacije i nespremnosti na naglo povećanje populacije na Zemlji, ali se još u prijašnjim klasičnim ekonomskim radovima mogu pronaći elementi politike održivog razvoja.¹ Međutim, kao pojam i koncepcija, održivi razvoj popularan postaje i progresivno se razvija od 1987. godine nakon Izvješća Svjetske komisije za okoliš i razvoj (World Commission on Environment and Development - WCED). To je prvo ozbiljnije i znanstvenije poimanje održivog razvoja prikazano u tzv. Brundtlandovom izvještaju Svjetske komisije za okoliš UN-a i publicirano pod nazivom *Naša zajednička budućnost* 1987. godine. U toj je studiji održivi razvoj definiran kao „razvoj koji zadovoljava potrebe današnjeg naraštaja bez ugrožavanja budućih naraštaja“. Održivi razvoj, kvaliteta okoliša i gospodarski razvoj postaju međusobno uvjetovane aktivnosti.²

Termin „održivi razvoj“ 80-ih godina ušao je u opću terminologiju kako bi se ukazalo na povezanost razvoja i zaštite okoliša.³ Dakle, riječ je o načinu upravljanja razvojem koji ne dopušta da se provode gospodarske aktivnosti koje povećavaju životni standard sadašnjih generacija, a istodobno narušavaju i ograničavaju razvojne i životne mogućnosti budućih generacija. Brundtlandovo izvješće istaknulo je nužnost baziranja održivog razvoja ne samo na ekonomskim i ekološkim načelima nego i na socijalnoj pravdi s obzirom da siromaštvo predstavlja jedan od temeljnih poteškoća današnjice. U tom izvještaju se po prvi put službeno definira odnos razvoja i okoliša i utvrđuje nužnost prihvaćanja novog svjetskog razvojnog koncepta temeljenog na načelima održivosti.⁴

Pojam održivog razvoja sadržava spoj znanstvenih načela i ljudskih vrijednosti. Kada

¹ Herceg N.: Okoliš i održivi razvoj, Synopsis, Zagreb, 2013., str. 254.

² Črnjar, M.: Ekonomika i politika zaštite okoliša, Rijeka, Ekonomski fakultet i Glosa, 2002., str. 187.

³ Ibidem

⁴ Mičetić Fabić M.: Uloga lokalne samouprave u planiranju i promicanju održivoga razvoja turističke destinacije, doktorski rad, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2017., str. 25

Ljudske aktivnosti počnu djelovati na eko-sustave i prirodne procese, tada se počinju primjenjivati različite vrijednosti temeljem kojih se vrednuju koristi i štete. Održivost izražava načelo koje označava trajan opstanak prirodnog resursa, a razvoj označava koncepciju u sklopu društvene znanosti koja se odnosi na poredak ljudskih resursa. Uzmemo li se oba pojma zajedno, održivi razvoj može se definirati kao odnos između dinamičkih gospodarskih sustava koje osmišljava čovjek i većih dinamičkih ekoloških sustava koji se sporo mijenjaju i koji moraju biti u ekološkoj ravnoteži.⁵

Najsnažniji poticaj afirmaciji koncepta održivog razvoja dala je UN-ova konferencija o okolišu i razvoju održana 1992. godine u Rio de Janeiru koja je ukazala na sve veće probleme vezane uz pitanja razvitka i okoliša na globalnoj i lokalnoj razini.⁶ Konferencija na kojoj je sudjelovalo 178 zemalja, poznata je po usvajanju nekoliko dokumenata od kojih su najpoznatiji *Deklaracija o okolišu i razvoju* i *Agenda 21*. *Deklaracija o okolišu* navodi kako „zaštita okoliša mora biti integralni dio procesa razvoja i ne može se promatrati u izolaciji“ (UN, 1992, čl. 4) te se naglašava kako je ovo pitanje svih zemalja. *Agenda 21* kreirala je osnove i programe akcija za postizanje održivog razvoja te je njezina uspješna implementacija najprije odgovornost vlada pojedinih zemalja. Nacionalne strategije, planovi, mjere i procesi ključni su u postizanju navedenoga, a međunarodne organizacije trebaju podržavati i dopunjavati nacionalne napore (UN, 1992a, čl. 3). Kako bi se dokazala predanost održivom razvoju, 2002. godine održan je u Johannesburgu World Summit on Sustainable development kojim se potvrđuje predanost zaključcima konferencije u Rijuu te se nastavlja implementacija Agende 21 (UN, 2002). Na provođenju koncepta održivog razvoja rade milijuni ljudi širom svijeta.

Na sastanku Ujedinjenih naroda krajem rujna 2015. svjetski čelnici dogovorili su se o novom programu Ujedinjenih naroda za održivi razvoj 2030. koji sadrži 17 ciljeva održivog razvoja. U okviru 17 novih ciljeva održivog razvoja i 169 podciljeva uravnotežene su tri dimenzije održivog razvoja (okolišna, društvena i gospodarska dimenzija), u područjima kao što su siromaštvo, nejednakost, sigurnost opskrbe hranom, zdravlje, održiva potrošnja i proizvodnja, rast, zaposlenost, infrastruktura, održivo upravljanje prirodnim resursima, klimatske promjene, kao i rodna jednakost, pristup pravosuđu i odgovornost institucija.⁷

⁵ Đopa J.: Izazovi razvoja održivog kulturnog turizma, diplomski rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2016., str 10.

⁶ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/>, 23.07.2018.

⁷ Birkić, D. :Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, doktorska disertacija, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu , 2016., 113-114. str

Globalni ciljevi održivog razvoja (UN, 2015):

1. iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima,
2. iskorijeniti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu ishranu te promovirati održivu poljoprivredu,
3. zdravlje – osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija,
4. osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja,
5. postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke,
6. osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve,
7. osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji po pristupačnim cijenama za sve,
8. promovirati uključiv i održiv ekonomski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve,
9. izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovirati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost,
10. smanjiti nejednakost unutar i između država,
11. učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim,
12. osigurati održive oblike potrošnje i proizvodnje,
13. poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njenih posljedica,
14. očuvati i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse za održiv razvoj,
15. zaštititi, uspostaviti i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikost,
16. promovirati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama,
17. ojačati načine provedbe te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj.

Prema Organizaciji za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih Naroda (FAO) održivi razvoj definira se kao upravljanje i očuvanje (konzervacija) prirodnih resursa i orijentacije tehnoloških i institucionalnih primjena na način da se osigura postizanje i održi zadovoljavanje čovjekovih potreba za sadašnje i buduće naraštaje; takav razvoj čuva vodu, biljni i životinjski svijet, okolini je prihvatljiv, tehnološki odgovarajući, ekonomski ostvarljiv i društveno prihvatljiv.⁸

Ako bi se pošlo od definicije da je to „razvoj koji će zadovoljiti potrebe sadašnjeg naraštaja, a da se pri tome ne dovedu u pitanje potrebe budućih naraštaja“ uočavaju se tri važna elementa u

⁸ Črnjar, M., Črnjar, K.: Menadžment održivog razvoja, Rijeka, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2009., str 80.

konceptiji održivog razvoja:⁹

1. Konceptija razvoja – nije poistovjećen s gospodarskim rastom. Iako se ta dva pojma često miješaju, ipak se gospodarski rast odnosi na kvantitativne elemente gospodarskog sustava, a razvoj na kvalitativnu koncepciju razvoja društva koja u sebi uključuje gospodarske, kulturološke i društvene opsege razvoja.
2. Konceptija potreba – otvara pitanje raspodjele osnovnih resursa za ostvarivanje kvalitetnog života. Pojam „osnovnih potreba“ je relativan jer ono što se nekada smatralo luksuzom, danas je nužnost u razvijenim državama. Pritisci na okoliš u siromašnim državama, da bi se zadovoljile osnovne potrebe pučanstva, izaziva veliku degradaciju okoliša. Na svjetskoj razini za održavanje standarda razvijenih, uz istodobno poboljšanje kakvoće života nerazvijenih država, nema dovoljno prirodnih resursa.
3. Konceptija budućih naraštaja – ukazuje na bit održivosti koja se svodi na pitanje što će se ostaviti budućim pokoljenjima. Praktično pitanje te koncepcije ogleda se u činjenici da se koristi i troškovi razvoja prenose budućim pokoljenjima. Neprijeporno je da buduća pokoljenja ne bismo trebali opterećivati našim razvojnim i ekološkim problemima, te da bi im trebalo prenijeti bolju kakvoću ekoloških sustava nego što je danas.

Održivi razvoj u biti je uravnoteženi razvoj koji zahtijeva razvojni kapacitet koji općenito predviđa da su rast i promjene strukture proizvodnje i potrošnje razvojno prihvatljivi, ako ne umanjuju ukupnu kakvoću i upotrebljivost prirodnih resursa.

Konceptija održivog razvoja zahtijeva:¹⁰

- očuvanje prirodnih resursa i s tim u vezi temeljni zaokret u eksploataciji resursa;
- veću učinkovitost u raspodjeli resursa i preraspodjelu bogatstva;
- uvođenje novih tehnologija i poimanje razlike između rasta i razvoja;
- odustajanje od aktivnosti koje bi mogle ugroziti buduće naraštaje;
- uključivanje koncepcije održivog razvoja kao filozofije u sve društvene, ekonomske i političke strukture.

Održivi razvoj treba zadovoljavati potrebe današnjice u kojoj razvoj ne smije ugrožavati budućnost nadolazećih naraštaja zagađivanjem okoliša i trošenjem neobnovljivih izvora energije.

U koncepciji održivog razvoja razlikuju se dva pristupa i to:¹¹

a) *slaba održivost* i

b) *jaka održivost*.

⁹ Ibidem, 83-84 str.

¹⁰ Črnjar, M., Črnjar, K.: op. cit, str. 84.

¹¹ Črnjar, M., Črnjar, K.: op. cit, str. 88.

a) *Slaba održivost* podrazumijeva da su proizvedeni kapital i prirodni kapital međusobno zamjenjivi, odnosno njome se dopušta neograničena supstitucija između te dvije vrste kapitala. Potrebno je, na bilo koji način, održati trenutne razine kapitala za buduće naraštaje, pri čemu nije bitan odnos prirodnog i proizvedenog. Ako je moguća supstitucija između proizvedenog i prirodnog kapitala, gospodarstvo je održivo čak i u slučaju kad se prirodni kapital degradira (iscrpljuje, onečišćuje), uz uvjet da stvara dovoljno proizvedenog kapitala koji će nadomjestiti gubitak vrijednosti prirodnog.

Međutim, postoje određene mane u samoj ideji slabe održivosti. Ako se slijedi ovaj koncept, to bi moglo rezultirati potpunom devastacijom okoliša. Proizvedeni kapital nije toliko stabilan kao prirodni, a tržišta brzo fluktuiraju. Ako ne postoji prirodni kapital na kojem se može temeljiti, gospodarstva bi mogla doživjeti slom. Nadalje, ako postoji samo ograničena količina prirodnog kapitala, ona može biti vrlo osjetljiva na promjenjive uvjete. Konačno, zamjena prirodnog s proizvedenim kapitalom jednosmjerna je jer jednom kad se resursi transformiraju u proizvedena dobra, defakto više nije moguć povrat u početno stanje.

b) *Jaka održivost* - ključna odlika jake održivosti jest da ona prepoznaje kako postoje dijelovi prirodnog okoliša koji nisu zamjenjivi. Ako se uništi ključne usluge koje pruža okoliš, ne ugrožava se samo naše ekonomsko blagostanje, već i naš opstanak. Osnovno pravilo jake održivosti jest da se zalihe prirodnog kapitala moraju održavati stalnom tijekom vremena. Iz toga proizlazi da je neograničena zamjena prirodnog i proizvedenog kapitala nepoželjna. Ona dopušta određenu razinu supstitucije između kapitala, ali naglašava da se oni dijelovi okoliša kojima se osiguravaju bitne i nenadomjestive usluge ne mogu zamjenjivati. Međutim, postoje određene formulacije jake održivosti koje su usredotočene samo na održavanje ekonomske aktivnosti. Svrha je očuvanja prirodnog kapitala na taj način, osiguranje stabilne opskrbe inputa za proizvodne procese i osiguranje da akumuliranje otpada ne šteti gospodarskoj aktivnosti.

Održivi razvoj je proces koji je usmjeren na promjene tijekom dužeg razdoblja. Uobičajeni ciljevi vlade odnose se na stvaranje odgovarajućeg poslovnog okruženja, jednaku raspodjelu dobiti, dobro socijalno osiguranje, kvalitetno obrazovanje i zdravstvo te uspješno upravljanje gospodarskim rastom. Koncept održivog razvoja daje težinu klasičnim državnim ciljevima: bolja zaštita okoliša, naglasak na društveni kapital, ujednačen regionalni razvoj. Bit održivog razvoja treba da je usklađena s poslovanjem određenih područja: gospodarstvo, socijalno područje, okoliš. Razvoj uključuje korištenje ljudskih, fizičkih i financijskih izvora na način koji učinkovito zadovoljavaju potrebe tržišta, uspješno održavajući resurse koji su neophodni u stvaranju dodane vrijednosti. Koncept održivog razvoja nije usmjeren samo na industrijska, komercijalna i

financijska područja, već uključuje i infrastrukturu, obrazovanje, zdravstvo, turizam, okoliš itd.¹²

2.2 Održivi razvoj turizma

Turistička aktivnost može pozitivno djelovati na cjelokupni razvoj određene zajednice, međutim pokazalo se da neplanski razvoj, djelomično ili potpuno na potražnju orijentiran razvoj ili razvoj potican zahtjevima tržišta, dovodi do uništavanja niza destinacija diljem svijeta.¹³ Rastuća društvena svijest o pitanjima održivog razvoja pomogla je u davanju značaja gospodarskim, okolišnim te društveno-kulturnim pitanjima povezanim s turističkom industrijom.¹⁴ Na temeljima koncepta održivog razvoja razvijen je koncept održivog turizma i primjenjuje se na sve oblike turizma koji su dugoročno usklađeni sa svojom prirodnom, socijalnom i kulturnom okolinom. Riječ je o koncepciji razvoja potaknutoj negativnim učincima turizma po okoliš. Danas je nužna potreba prepoznavanja i zaštite prirodnih i kulturnih vrijednosti kako bi se potaknuo razvoj kvalitetnog i konkurentnog turističkog proizvoda te dugoročno unaprijedilo upravljanje turističkim destinacijama, što predstavlja prvi korak u implementaciji održivog turističkog razvoja u procesu upravljanja turističkom destinacijom.

Održivi turizam (engl. sustainable tourism) raste i razvija se ne iskorištavajući svoje resurse tako da ih trajno uništava, već se resursi koriste tako da se maksimalno očuva njihova kvaliteta i vrijednosti za buduće naraštaje. Održivi je turizam onaj koji može opstati tijekom duljeg razdoblja jer ne uzrokuje degradaciju okoliša, nego ostvaruje korist u ekonomskom, ekološkom, društvenom i kulturnom okruženju u kojem se odvija. Održivi razvoj turizma polazi od pretpostavke da su resursi ograničeni te traži način za definiranje tih limita, a u skladu s time i mogućih granica razvoja.¹⁵

Svjetska turistička organizacija (UNWTO) čvrsta je stava da su smjernice za održivi razvoj i održivo upravljanje primjenjive u svim oblicima turizma, uključujući i masovni turizam i različite turističke segmente te u svim vrstama destinacija pa tako i u otočnim destinacijama. UNWTO je u skladu s općim konceptom održivosti, održivi razvoj turizma definirala kao „...onaj koji zadovoljava potrebe današnjih turista i u isto vrijeme štiti prostor i povećava mogućnost održivosti za budućnost, projekt koji upravlja svim resursima na način da poštuje ograničenja

¹² Korošec L., Smolčić Jurdana D. Politika zaštite okoliša – integralni dio koncepcije održivog razvoja Europske unije, Ekonomski pregled 64 (6), 2003., 608-609 str.

¹³ Ruhane, L.: Strategic planning for local tourism destination: an analysis of tourism plans, Tourism and Hospitality Planning and Development, 2004.

¹⁴ Hall M.: Policy learning and policy failure in sustainable tourism governance. From first – and second-order to third – order change, Journal of Sustainable Tourism, 2001., 19 (4-5)

¹⁵ Birkić D.: op.cit., str. 116.

ekonomske, socijalne i estetske kompatibilnosti dok zadržava kulturni integritet, esencijalne ekološke procese, bioraznolikost i sustave koji podržavaju život.“¹⁶

Tijekom vremena UNWTO proširuje definiciju te naglašava da „održivi turizam treba učiniti optimalnim korištenje prirodnih resursa, poštovati sociokulturne autentičnosti zajednice domaćina, te osigurati održivo dugoročno poslovanje.“¹⁷

Kvalitativne karakteristike otočnog turizma razlikuju se u nekim segmentima od obalnih, posebno s obzirom na ekološke elemente. S ciljem očuvanja postojećih prednosti razvoj otočnog turizma treba se odvijati u skladu s okolišem uz davanje prioriteta kvalitetnim razvojnim čimbenicima, stoga implementacija koncepcije održivog turističkog razvoja na otocima posebno dobiva na značaju.¹⁸

Održivi turistički razvoj zadovoljava potrebe turista i njihovih domaćina štiteći i unapređujući razvojne mogućnosti. Želi ostvariti upravljanje resursima na način da ekonomske, socijalne i estetske potrebe budu ostvarene tako da se održi kulturološki integritet, osnovni ekološki procesi, biološka raznolikost te sustavi na kojima počiva život.¹⁹

Stoga bi održivi turizma prema UNWTO-u trebao:²⁰

- Optimalno iskoristiti okolišne resurse koji su ključni element turističkog razvoja, zadržavajući bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti,
- Poštivati društveno-kulturnu autentičnost destinacije, očuvati njihovo izgrađeno i živo kulturno nasljeđe i tradicijske vrijednosti, te doprinositi međukulturalnom razumijevanju i toleranciji,
- Osigurati da su gospodarske aktivnosti održive i dugoročne, te da donose društvenu i gospodarsku korist svim dionicima uz pravičnu raspodjelu, između ostaloga stabilnost zaposlenja, mogućnosti zarade društvenih usluga zajednici, pomažući uklanjanju siromaštva.

Berlinska deklaracija iz 1997. godine o biološkoj raznovrsnosti i o održivom turizmu navodi

¹⁶ Padin C.: A sustainable tourism planning model: Components and relationships, *European Business Review*, Vol. 24 Iss: 6, 2012., str. 510.

¹⁷ Birkić D.: op.cit, str. 117.

¹⁸ Mikačić V.: *Otočni turizam Hrvatske*, pregledni rad, Zagreb, Institut za turizam, 1993., 517 str.

¹⁹ *Održivi turizam u deset koraka*, Institut za turizam, Zagreb, 2006., dostupno na: <http://odraz.hr/media/152864/odrzivi-turizam-u-deset-koraka-small-file-size.pdf>, 20.08.2018

²⁰ UNWTO, *Tourism Highlights*, edition 2004, Madrid, 2004., dostupno: <https://www.unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284407910>, 20.08.2018

sljedeće: “Turizam bi se trebao razvijati na način koji doprinosi lokalnim zajednicama, da jača lokalnu ekonomiju, zapošljava lokalnu radnu snagu i na održivi način koristi lokalne resurse, poput lokalnih poljoprivrednih proizvoda, lokalnog tradicijskog nasljeđe. Mehanizmi, uključujući politike i zakonodavstvo trebaju biti postavljeni na način da osiguraju dobrobit lokalnoj zajednici. Turističke aktivnosti trebaju poštivati ekološke osobine i kapacitet u lokalnoj sredini gdje se odvijaju. Svi napori, radnje, trebali bi biti učinjeni na način da poštuju tradicijski način života i kulturu“. Berlinska deklaracija iz 1997. godine dala je jak normativni prinos tvrdnjom „da se turizam treba razvijati na način da pogoduje lokalnim zajednicama uz čvršće lokalno gospodarstvo, upošljava lokalnu radnu snagu i gdje je god ekološki održiv koristi lokalne materijale, lokalne poljoprivredne proizvode i tradicijske vještine.”²¹

Turizam je u posebnoj poziciji prema doprinosu održivom razvoju i izazovima koji njemu predstoje. Prvenstveno zbog dinamike i rasta toga sektora i zbog iznimno velikog doprinosa ekonomijama mnogih zemalja te veliku zavisnost o turističkoj djelatnosti mnogih otočnih gospodarstava. Mogućnost zarade izvan tradicionalnih otočnih zanimanja - poljoprivrede, ribarstva i pomorstva - uvjetovala je pojačano zapošljavanje domicilnog stanovništva u turističko-ugostiteljskoj privredi koja se na mnogim malim otocima uglavnom oslanja na privatni sektor. Ovisnost otočne privrede o turizmu jest općenito veća od ovisnosti na obali. Da bi otoci bolje iskoristili postojeće prednosti potrebno je da se cjelokupan gospodarski razvoj, uključujući i turistički, veže uz racionalno korištenje prostora i njegovih resursa kako bi se očuvala bioekološka ravnoteža a što je u skladu sa sve izraženijom potražnjom turista za ekološki očuvanim i sociokulturno izvornim destinacijama. Također, turizam predstavlja aktivnost koja uključuje drugačiji odnos između potrošača (posjetitelja) i industrije (lokalnih zajednica i okoliša) gdje potrošači konzumiraju turističku uslugu u samom mjestu nastanka tj. turističkoj otočnoj destinaciji i to pretpostavlja određenu svijest turista-potrošača o odgovornosti koju imaju spram te destinacije.²²

Hrvatski otoci trebaju sačuvati okoliš uz primjenu strategije razvoja turizma i ostalih gospodarskih aktivnosti prijateljskih okolišu i usmjerenih na sačuvanje i unapređenje otočnih društvenih zajednica. Shodno takvom konceptu razvoja moguće je izbjeći zamke masovnog turizma te razvijati gospodarstvo u skladu s okolinom, dajući pri tom prednost kvalitetnom pred kvantitetnim turističkim razvojem.

Ključno je za dugoročni otočni turizam uspostaviti održivi turistički razvoj, tako da ne

²¹ The Berlin declaration on biological diversity and sustainable tourism, <https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/berlin.html>, 26.7.2018

²² Making tourism more sustainable: A guide for policy makers, www.unep.fr/shared/publications/pdf/dtix0592xpa-tourismpolicyen.pdf, 26.07.2018

ugrožava okoliš na štetu budućih naraštaja. Buduće generacije trebaju imati prigodu uživati u blagodatima ove sadašnje relativno izvorno očuvane prirode. Turizam na način i u razmjerima kako se sada odvija na otocima, naime, štetno utječe na okoliš jer onečišćuje more (dno, površinu i morsku masu), zrak, kopno (bukom, gomilanjem otpada, požarima). Također potiče nekontrolirani ribolov, pljačku podmorskih arheoloških nalazišta i općenito narušavanje ekosustava.²³

Razvoj turizma na otocima treba se temeljiti na lokalnoj inicijativi, specifičnom otočnom poduzetništvu, odgovarajućim partnerskim odnosima i sve to uz odgovarajuće državne poticaje. Određivanje prihvatnog kapaciteta određenog otoka za turizam pritom je od presudnog značenja za njegovu budućnost. Suvremeni turizam postao je međuovisan s ekologijom, a njegov daljnji razvoj mora se promišljati prije svega kao održivi razvoj.²⁴

Održivi turistički razvoj prema UNWTO treba moći:

1. Osigurati optimalnu upotrebu resursa iz okoliša koji konstituiraju ključne elemente u razvoju turizma, održavajući nužne ekološke procese, pomažući u očuvanju prirodnog nasljeđa i biološke različitosti te osiguravanje nekompeticijskog odnosa sa drugim djelatnostima poput ribolova i poljoprivrede posebno na većim otocima koji imaju potrebne resurse za bavljenje tim djelatnostima,
2. Poštivati sociokulturnu izvornost (autentičnost) domaćina, očuvati izgrađeno i životna kulturna nasljeđa i tradicionalne vrijednosti, doprinijeti interkulturalnom razumijevanju i toleranciji kako bi tradicionalna otočna pučka kultura orijentirana ribarstvu ostala živi i aktivni segment turističke ponude,
3. Omogućiti održive, dugoročne ekonomske aktivnosti osiguravajući pravednu distribuciju socioekonomskih koristi svim zainteresiranim, a uključujući stabilnu zaposlenost, mogućnosti za ostvarivanje dohotka i socijalne usluge domaćoj zajednici kako bi se doprinjelo ublažavanju siromaštva te financijskoj sigurnosti i ravnopravnosti otočana sa stanovnicima na kopnu.

Iz ovih zadataka zapravo proizlaze i principi ili načela održivosti koji se odnose na različite aspekte održivog razvoja turizma, i to: ekološke, ekonomske i sociokulturne.

²³ Vidučić V.: Održivi razvoj otočnog turizma Republike Hrvatske, znanstveni članak, Naše more vol. 54, No.1-2, 2007., str. 42

²⁴ Vidučić V.: op. cit., str. 42

2.3 Načela održivog turizma

Koncept održivog turističkog razvoja temelji se na primjeni ekonomskih, ekoloških i sociokulturnih načela. Pronaći pravu ravnotežu među njima znači osigurati cjelovitu i dugotrajnu održivost kako turizma, tako i turističkih destinacija u cijelosti. To danas nije nimalo jednostavan zadatak. Turizam je gospodarska aktivnost koja zbog svoje izrazite sezonalnosti svoje aktivnosti podređuje kratkotrajnim ciljevima u vidu brze zarade i ekstra profita, što je u suprotnosti s istaknutim načelima održivog razvoja, odnosno u suprotnosti je s postizanjem željene ravnoteže između društvenih, ekonomskih i ekoloških načela održivog turističkog razvoja.²⁵

Razvoj turizma na načelima održivoga razvoja mora uvažiti različite interese i stavove različitih dionika, interesnih skupina i organizacija i institucija koje na izravan i neizravan način utječu na razvoj turizma. Potrebno je predvidjeti te otkloniti brojne negativne učinke turizma na prostor, okoliš i lokalnu zajednicu, koji se događaju kada se turizam stihijski razvija i kada se razvojem istog ne upravlja. Održivi turistički razvoj proizlazi iz ravnotežnog odnosa i sustavnog pridržavanja sociokulturnih, ekonomskih i ekoloških načela razvoja određenog prostora. Termin „ravnoteže“ izaziva zabunu jer gospodarski razvoj kroz turizam često može dovesti do sučeljavanja sa zaštitom okoliša te teških „nagodbi“ između gospodarskih, društvenih i ekoloških dimenzija. Turizam koji se često prezentira kao prijatelj okoliša zapravo po svojoj naravi značajno uzrokuje negativne promjene u okolišu.

Koncept održivog razvoja često se poistovjećuje s brigom o okolišu te se samim time svodi na ekološku održivost, ne uvažavajući pritom preostala načela održivog razvoja, ekonomska i sociokulturna. Ekološka održivost jamči usklađenost razvoja s očuvanjem i održanjem osnovnih ekoloških procesa, biološke raznolikosti i bioloških resursa.²⁶ Ekonomska održivost zasniva se na ekonomski učinkovitu razvoju i upravljanju resursima tako da se resursima mogu koristiti uz sadašnje i buduće generacije. Društvena, odnosno sociokulturna održivost jamči usklađenost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti ljudi na koje taj razvoj utječe te trajno održanje i isticanje identiteta lokalne zajednice. Ekonomska i ekološka politika moraju biti povezane, odnosno uravnotežene tako da zaštita okoliša i njezina temeljna načela postanu ishodište svih ciljeva i instrumenata ekonomske politike, što se ponajprije odnosi na uvažavanje načela održivog razvoja.

U nastavku ćemo pobliže objasniti načela održivog turističkog razvoja i to kako slijedi ekonomsko, ekološko i sociokulturno.

²⁵ Birkić D.:op. cit., str. 128

²⁶ Smolčić Jurdana D.: Prednosti i ograničenja primjene koncepcije održivog razvoja turizma, doktorski rad, Zagreb, Ekonomski fakultet, 2003., str 15.

2.3.1 Ekonomska načela održivog turizma

Načelo ekonomske održivosti podrazumijeva da se ostvaruje gospodarski prosperitet uz istovremeno efikasno upravljanje troškovima i resursima te vođenje brige za socijalne i ekološke posljedice ekonomskih aktivnosti. Ekonomska održivost treba omogućiti uspješan razvoj destinacije, a korištenje i upravljanje javno dostupnim resursima od strane lokalne uprave podrazumijeva njihovu očuvanost i za buduće naraštaje. Ekonomska održivost znači optimiziranje stope rasta kojom se može upravljati s potpunim uvažavanjem ograničenja okoliša destinacije. Tržišne snage često potiču sudionike na djelovanje prema kratkoročnim ekonomskim učincima, a nauštrb okolišnih i sociokulturnih resursa. Do ovakvih situacija uobičajeno dolazi ukoliko su se zemlje (ili destinacije) odlučile za razvoj turizma primarno zbog ostvarivanja ekonomskih ciljeva i primarne uloge turizma u gospodarskom razvoju te se naglašavaju isključivo njegova ekonomska koristi u obliku prihoda te neto dobiti od turizma. Takvi primjeri turističkog razvoja učestali su u nerazvijenim i zemljama u razvoju.²⁷

Prema UNWTO-u voditi se ekonomskim načelima u održivom razvoju turizma znači osigurati takvo poslovanje koje će omogućiti održive, dugoročne ekonomske aktivnosti, pravedno distribuirane socioekonomske koristi svim interesnim skupinama, i to:²⁸ stabilnu zaposlenost, mogućnost za ostvarivanje dohotka i socijalne usluge domaćoj zajednici te doprinijeti ublažavanju siromaštva.

Predstavnici Programa za životnu sredinu Ujedinjenih Naroda (UNEP) i UNWTO-a tvrde da osigurati ekonomsku održivost znači „osigurati i održivost i konkurentnost turističkih destinacija i poduzeća kako bi se mogle nastaviti razvijati i ostvarivati dugoročne koristi“ Promatrano u kontekstu troškova i koristi, ekonomska održivost podrazumijeva „razinu ekonomske dobiti od neke aktivnosti dovoljne da pokrije troškove posebne mjere u svezi ublažavanja utjecaja prisutnosti turista ili da ponudi dovoljan dohodak kao svojevrsnu naknadu za negativne utjecaje turizma na lokalnu zajednicu.“²⁹ Na kraju možemo zaključiti da održivi turistički razvoj priobalne destinacije mora biti ekonomski opravdan jer je turizam ekonomska aktivnost. Ekonomska održivost u tom smislu znači optimiziranje stope rasta kojom se može upravljati s potpunim uvažavanjem ograničenja okoliša otoka kao turističke destinacije.

²⁷ Birkić D.: op.cit. str. 131.

²⁸ UNWTO: Tourism Market Trends - World Overview and Tourism Topics, Edition 2003., Madrid, 2003., str. 7

²⁹ Smolčić Jurdana D.: op. cit, str 71.

2.3.2 Ekološka načela održivog turizma

Načelo ekološke održivosti ima veliko značenje pri uspostavi održivog turističkog razvoja budući da zagađenje prirode postaje globalna prijetnja cijelom čovječanstvu te se naglašava da prirodne resurse svake pojedinačne lokalne zajednice i cijelog planeta ne treba više smatrati izdašnjima te da se oni zapravo konstantno troše.³⁰ Polazeći od važnosti turizma za gospodarski razvoj otočnih destinacija neizbježno je pitanje o utjecaju turizma na prirodna staništa i bioraznolikost. Postavlja se pitanje zagađenosti zraka, vode, tla, buke, gužve i pojačano opterećenje prometne i komunalne infrastrukture. Ključno pitanje jeste pitanje prekomjerne izgrađenosti sadržaja na samom otoku što naposljetku rezultira nezadovoljstvom turista, ali i lokalnog stanovništva.

Daljnijim intenziviranjem rasta i razvoja turizma ugrožava se okoliš pa ekonomska korist može postati jednaka ili manja od troškova degradacije okoliša koja najčešće nigdje nije iskazana ni izračunata već eventualno procijenjena kao oportuni trošak. Iako turizam na različite načine utječe na prostor, i to ne nužno loše, ipak Svjetska turistička organizacija tvrdi da dopuštanjem nekontroliranog rasta u turizmu koji uzima u obzir kratkoročne, ekonomske ciljeve dovodi do posljedica i negativnih učinaka na štetu okoliša i društva, uništavajući samu osnovu na kojoj počiva i iz koje raste. Ovi su učinci posljedica „pretjerane upotrebe resursa, onečišćenja i otpada koji generira razvoj turističke infrastrukture i objekata, promet te sama turistička aktivnost.“³¹ Okoliš u tom smislu treba tretirati kao centralnu komponentu održivog razvoja i ključni faktor kvalitete života lokalnog stanovništva, a ne samo kao turistički resurs. Stoga se voditi ekološkim načelima za održivi turistički razvoj znači „osigurati optimalnu upotrebu resursa iz okoliša koji konstituiraju ključne elemente u razvoju turizma, odražavajući nužne ekološke procese i pomažući u očuvanju prirodnog nasljeđa i biološke različitosti.“³²

Održivi razvoj turizma, zasnovan na ekološkim načelima, javlja se kao suvremena faza razvoja turizma i odgovor na neodrživost masovnog turizma. To podrazumijeva implementacije ekoloških načela u instrumente planiranja, razvoja i upravljanja turizmom destinacija širom svijeta. Ali isto tako brigu o zaštiti okoliša, prirodnim resursima i upravljanju prostorom na nivou turističke destinacije trebaju preuzeti svi korisnici okoliša, a ne samo turistička industrija koja bi trebala biti najviše zainteresirana za očuvanje istoga. Unapređivanje ekološki održivog turizma od vitalnog je značaja, posebno u području Mediterana, gdje se bilježi najveća stopa globalnog

³⁰ Choi, H.C., Sirakaya, E.: Sustainability indicators for managing community tourism, *Tourism Management*, Vol. 27, 2006., str. 1276

³¹ UNWTO: *Tourism Market Trends - World Overview and Tourism Topics*, Edition 2003., Madrid, 2003.

³² UNWTO: *Tourism Highlights*, edition 2004, Madrid, 2004.

zagrijavanja sa svim posljedicama vezanim uz dezertifikaciju, smanjenje rezervi pitke vode i gubitak biološke raznovrsnosti. Održivi razvoj turizma primjenom ekoloških načela treba da udovoljava potrebama turista i domicilnog stanovništva uz istovremeno očuvanje resursa za buduće generacije.³³

Poštivanje ekološkog načela održivog turističkog razvoja od presudne je važnosti za daljnji turistički razvoj otočnih destinacija. Nepoštivanje ovog načela i uzimanje u obzir isključivo načela ekonomske isplativosti uobičajeno vodi saturaciji kvalitetnih turističkih prostora, što bi u konačnici moglo značiti i nestanak turizma na tom područja. Naime, „turistički saturirani prostori ne samo da izravno i neizravno ugrožavaju danas već ozbiljno narušen okoliš u mnogim zemljama, već postaju i gospodarski neuspješni zbog sve veće ekološke senzibiliziranosti turista i neatraktivnosti takvog ambijenta.“³⁴

Uspješna ekonomska valorizacija ukupno raspoloživog (turističkog) prostora, pretpostavlja trajno ulaganje u očuvanje njegove autentičnosti.³⁵ S druge pak strane, budući da nedostatak adekvatne skrbi o prostoru implicira postupno uništavanje njegova ekonomskog potencijala, upravljanje i gospodarenje neizgrađenim javnim prostorom, u skladu s ekološkim načelima održivog razvoja podrazumijeva očuvanje njegovih kako gospodarskih, tako i ekoloških, vizualnih i sociokulturnih vrijednosti tijekom vremena i za buduće generacije.

2.3.3 Sociokulturna načela održivog turizma

Društveni resursi, temeljeni na vrijednostima lokalne, autentične kulturne baštine svake turističke destinacije imaju značajnu ulogu u održivom razvoju turizma. Oni uzrokuju interakciju među ljudima (turist – domaćin) koja je osnova za razvoj turizma u destinacijama. Do nastanka i razvoja sociokulturnih utjecaja dolazi zbog posebnih oblika društvenih odnosa, do kojih dolazi između turista i lokalnog stanovništva kao rezultat njihova kontakta i najjače se manifestira na lokalnom nivou, odnosno lokalnom stanovništvu. Zadržavanje lokalnih specifičnosti i autohtonih obilježja opća je društvena vrijednost koju je potrebno očuvati i koja je pod utjecajem turizma direktno izložena promjenama. Stil života, običaji i tradicija lokalnog stanovništva dolaskom turista doživljavaju bitne promjene. Navedeni odnosi i pojave proizlaze iz društvene funkcije

³³ Birkić D.: op.cit., str. 132-134. str

³⁴ Klarić Z.: Određivanje prihvatnog potencijala u Sredozemlju i njegov utjecaj na poimanje održivog razvitka, u: Klarić, Zbornik radova Prema održivom razvitku turizma, Institut za turizam, Zagreb, 1994.

³⁵ Kunst I.: Upravljanje turističkom destinacijom u Hrvatskoj – ograničenja i mogućnosti, u: Izazovi upravljanja turizmom, Institut za turizam, Zagreb, 2011.

turizma i manifestiraju se prvenstveno u socijalizaciji među ljudima. Kulturna interakcija predstavlja najosjetljiviji dio razmjene u turizmu, a odnos između domaćina i gosta ima visoku razinu važnosti. Kultura lokalne zajednice neizbježno se i nepovratno mijenja s razvojem turizma. Stoga se posebna pozornost treba stavljati upravo na sociokulturnu održivost turizma i primjenu načela sociokulturne održivosti. „Socio-kulturna održivost odnosi se na sposobnost zajednice, bilo lokalne ili nacionalne, da prihvati nove inpute, u slučaju turizma to su turisti, na kraći ili duži period vremena, te da usprkos tome nastavi funkcionirati bez društvene disharmonije do koje mogu dovesti ti inputi. Sociokulturna održivost jamči kompatibilnost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti ljudi na koje taj razvoj utječe, te trajno održanje i isticanje identiteta lokalne zajednice.“³⁶

Važna dimenzija u sagledavanju sociokulturne održivosti jest odnos između turista i lokalnog stanovništva. Pozitivni društveni učinici turizma ogledaju se u tome što turizam povezuje ljude te tako utječe na smanjenje socijalnih razlika između pojedinih ljudskih skupina, klasa, naroda i rasa postizanjem tolerancije i razumijevanja. Kulturna komponenta turizma označuje utjecaj što ga receptivne turističke zemlje imaju na kulturnom planu prema inozemnim ili domaćim posjetiteljima. Turizam poboljšava kulturnu ponudu otočnih destinacija te stimulira zanimanje turista za otočnu kulturu.³⁷ Sociokulturna održivost jamči kompatibilnost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti ljudi na koje utječe razvoj te trajno održavanje i isticanje identiteta lokalne zajednice. Prožimanjem različitih kultura u određenoj destinaciji neminovno dolazi do međusobnog utjecaja turista na lokalno stanovništvo i obratno, međutim neophodno je da se u tim kontinuiranim interakcijama ne izgubi vlastiti kulturološki identitet koji čini destinaciju prepoznatljivom.

Prema UNWTO-u (2004) održivi turistički razvoj je onaj koji poštuje i sociokulturnu izvornost (autentičnost) domaćina, čuva izgrađeno i životno kulturno nasljeđe i tradicionalne vrijednosti te doprinosi interkulturalnom razumijevanju i toleranciji. Sociokulturna održivost jamči kompatibilnost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti ljudi na koje taj razvoj utječe te trajno održanje i isticanje identiteta lokalne zajednice. Dvosmislenost sociokulturnog utjecaja ogleda se u tome što turizam može imati pozitivne učinke za određenu grupu društva, a negativne za drugu.³⁸ Posredstvom turizma, nažalost značajno su prisutni i negativni društveni utjecaji poput povećane stope kriminala, vandalizma, nametanja strane kulture od strane posjetioca, pretjerane komercijalizacije lokalne kulture jer sve to može štetiti zajednici u smislu destrukcije njezina

³⁶ Smolčić Jurdana D.: op. cit, str 69.

³⁷ Bartoluci M: Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva. Zagreb, Školska knjiga, 2013.

³⁸ Introduction to sustainable tourism,

http://portal.unesco.org/es/files/45338/12417872579Introduction_Sustainable_Tourism.pdf, 24.07.2018.

identiteta.

Odgovoran odnos lokalne zajednice prema prirodnoj i kulturnoj baštini temeljna je pretpostavka održivog sociokulturnog razvoja turizma. Sociokulturna načela održivosti i njihova zaštita unutar turističke destinacije zadaća je cijelog društva, međutim tu najviše doprinosa može dati lokalna samouprava koja će svojim instrumentima upravljanja izravno poticati očuvanje kulturnog nasljeđa te na taj način štititi identitet lokalne zajednice koji ujedno predstavlja i turistički proizvod destinacije.

Prvi korak u provedbi održivog razvoja je ugrađivanje načela održivog razvoja u strateške nacionalne dokumente te prilagođavanje institucionalnih organizacija provedbi tih načela. Jedino usvajanjem pravne regulative moći moći će se sustavno provjeravati provođenje ispravnih odluka te sankcionirati one koje ne provode zadane politike.

2.4 Kriteriji održivog razvoja turizma

Pojavom i širenjem negativnih učinaka prouzročenih masovnim turističkim kretanjima potaknulo je razne međunarodne i nacionalne organizacije te znanstveno-istraživačke ustanove u osmišljavanju konkretnih smjernica i modela kako bi se uspostavio stalan sustav monitoringa turizma. Podizanje razine svijesti o negativnim učincima turizma i povezana potražnja za istraživanjem njegovih učinaka uzrokovali su potrebu za definiranjem kriterija koji bi uspostavili održivost ekonomskog, ekološkog i sociokulturnog okruženja.³⁹

Kriteriji održivog razvoja turizma uspostavljaju se kako bi se osiguralo provođenje ekoloških, ekonomskih i sociokulturnih načela održivog turističkog razvoja. U tom smislu kriteriji održivog razvoja turizma predstavljaju smjernice, odnosno utvrđuju što bi trebalo napraviti na razini turističke destinacije s ciljem uspostave održivog turističkog razvoja, ali ne propisuju kako to napraviti i ne govore o tome je li neki cilj postignut. Oni zapravo predstavljaju mjere koje se nužno trebaju poduzimati u svrhu primjene načela održivog turističkog razvoja. Ukazuju na ono što treba biti učinjeno ali ne i kako to učiniti i je li cilj postignut.⁴⁰

Kriteriji održivog turističkog razvoja treba da služe kao:⁴¹

1. Osnovne smjernice destinacijama koje žele postati održivije,
2. Pomoć turistima da prepoznaju održive turističke destinacije,

³⁹ Birkić D. :op. cit., str. 137

⁴⁰ GSTC, 2014., dostupno na: https://www.gstcouncil.org/wp-content/uploads/2013/11/Dest-_CRITERIA_and_INDICATORS_6-9-14.pdf, 15.07.2018

⁴¹ Ibidem

3. Osnovni pokazatelj svim vrstama medija da bi prepoznali neku destinaciju kao takvu i izvijestili javnost o njenu održivom razvoju,
4. Pomoć programima koji se bave certifikacijom da bi se osigurali standardi koji se zasnivaju na općeprihvaćenim osnovama, tj. služe kao platforma za uspostavu certifikata ekološke održivosti,
5. Početna točka vladinim, nevladinim i programima privatnog sektora prilikom implementacije zahtjeva održivog turističkog razvoja u destinaciji,
6. Smjernice turističko-edukacijskim ustanovama u turizmu.

Kriteriji koji se odnose na održivi turistički razvoj priobalnih destinacija treba da u startu budu osmišljeni kao polazna osnova procesa koji je sebi dao za cilj da održivi razvoj postavi kao osnovni standard u svim vrstama turizma na nivou određene turističke destinacije. Kriteriji održivosti trebali bi ići za tim da se maksimiziraju društvene i ekonomske prednosti u lokalnim zajednicama i minimizirati negativne učinke turističkog rasta i razvoja. Kriteriji održivosti djeluju u sprezi sa indikatorima turističke održivosti koji se mogu definirati kao: „sustav mjera koje osiguravaju nužne informacije za bolje razumijevanje veza između uticanja turizma na kulturne i prirodne resurse određene lokacije na koju se to odnosi i kojom su određene.”⁴² Indikatori služe kao kvantitativni i kvalitativni pokazatelji stanja u prostoru i društvu koji sagledavaju da li je određen kriterij zadovoljen i u kojoj mjeri. Također služe kao alarm koji upozoravaju destinacijski menadžment na probleme u destinaciji kako bi se oni riješili na početku i napravile potrebne korektivne mjere. Mogu se definirati kao empirijska, kvantitativna i kvalitativna mjerenja kojima se detektira stanje te predstavljaju dragocjenu informaciju prilikom donošenja razvojnih planova i odluka u svezi sa smjerom turističkog razvoja priobalne destinacije.⁴³ Informacije osigurane od strane sustava indikatora trebaju biti pomoćno sredstvo za razumijevanje situacije turističke industrije u određenoj destinaciji, a da bi se utvrdili i spriječili problemi na samu početku i aktivirale korektivne mjere.⁴⁴ Indikatori su pokazatelji koji u konačnici treba da pokazuju kako je određen kriterij zadovoljen i je li postavljeni cilj postignut i u kojoj mjeri.

Indikatori održivog turističkog razvoja ne smiju se gledati sami za sebe već kao specifičan alat, dio šireg procesa aktivnosti planiranja i upravljanja u turizmu. Funkcije pokazatelja održivog

⁴² WTO, *What Tourism Managers Need to Know: A Practical Guide to the Development and Use of Indicators of Sustainable Tourism*, 1996.

⁴³ Blažević, B., Maškarin Ribarić, H., Smolčić Jurdana D.: *Analitička podloga upravljanju održivim turizmom*, Ekonomski pregled, 64

⁴⁴ Blancas, F. J., Lozano-Oyola, M., Gonzalez, M., Guerrero F., M. Caballero, R.: *How use sustainability indicators for tourism planning: the case of rural tourism in Andalusia*, *Science of the Total Environment*, No.412

turističkog razvoja su mnogobrojne:⁴⁵

- omogućavaju donošenje boljih odluka i učinkovitijih radnji tako da pojednostavljaju, pojašnjavaju i kreatorima politike na raspolaganje stavljaju skupne informacije,
- omogućavaju ugrađivanje saznanja fizičkih i društvenih znanosti u proces odlučivanja,
- omogućavaju rano upozoravanje s ciljem sprječavanja ekonomskih, društvenih i okolišnih pogoršanja,
- omogućavaju pružanje korisnih sredstava komunikacije ideja, razmišljanja i vrijednosti.

Prema WTO-u destinacijski menadžment treba sam odabrati pojedine kvalitativne i kvantitativne pokazatelje koji najviše odgovaraju destinaciji, ovisno o problematici koju je potrebno riješiti te specifičnim obilježjima same priobalne destinacije.⁴⁶

Indikatori nisu konačni, nužno ih je stalno modificirati i osuvremenjivati kako se dolazi do novih spoznaja. Kriterije održivosti kao i indikatore održivog turističkog razvoja nužno je uklopiti u strategije upravljanja razvojem jer oni čine dio šireg procesa aktivnosti planiranja i upravljanja u turizmu. To je jedan od načina pokušaja sprečavanja daljnje devastacije prostora, prirodnih i kulturnih resursa te izbjegavanje potencijalnih društveno-ekonomskih poremećaja.

Osim provođenja globalnih kriterija održivosti menadžeri turističkih destinacija moraju sami odabrati pojedine pokazatelje kvalitativne i/ili kvantitativne koji najviše odgovaraju promatranoj destinaciji ovisno o problematici koju moraju riješiti i specifičnim obilježjima same destinacije.⁴⁷

⁴⁵ UNWTO: Tourism Market Trends - World Overview and Tourism Topics, Edition 2003., Madrid, 2003., str. 3

⁴⁶ UNWTO, Tourism Highlights, edition 2004, Madrid, 2004., dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284407910>

⁴⁷ UNWTO, Tourism Highlights, edition 2004, Madrid, 2004.

Tablica 1. Aspekti i kriteriji održivog turističkog razvoja

ASPEKTI	KRITERIJI
ZADOVOLJSTVO ZAJEDNICE – DOMAĆINA	○ Zadovoljstvo lokalnog stanovništva/zajednice turizmom ○ Učinci turizma na zajednicu ○ Pristup lokalnog stanovništva ključnoj ostavštini ○ Jednakost spolova ○ Seks turizam
ODRŽAVANJE KULTURNOG NASLJEĐA	○ Zaštita materijalne baštine
SUDJELOVANJE ZAJEDNICE U TURIZMU	○ Uključenost zajednice i osviještenost
ZADOVOLJSTVO TURISTA	○ Održavanje zadovoljstva turista ○ Dostupnost/pristup
ZDRAVLJE I SIGURNOST	○ Zdravlje ○ Postupak kod epidemije i međunarodnog prenošenja bolesti ○ Sigurnost turista ○ Sigurnost lokalnog stanovništva
UBIRANJE EKONOMSKIH POGODNOSTI OD TURIZMA	○ Sezonski dolazak turista ○ Odlijevanje ○ Zapošljavanje ○ Doprinos turizma zaštiti prirode ○ Ekonomske koristi zajednice i odredišta ○ Turizam i smanjivanje siromaštva ○ Konkurentnost turističkog poslovanja
ZAŠTITA VRIJEDNOG PRIRODNOG NASLJEĐA	○ Zaštita kritičnih ekosustava ○ Kvaliteta morske vode
UPRAVLJANJE RIJETKIM PRIRODNIH RESURSIMA	○ Upravljanje energijom ○ Klimatske promjene i turizam ○ Raspoloživost vode i njezina zaštita ○ Kvaliteta vode za piće
OGRANIČAVAJUĆI UČINCI TURISTIČKE AKTIVNOSTI	○ Postupanje s kanalizacijom ○ Upravljanje čvrstim otpadom ○ Onečišćenje zraka ○ Kontroliranje razine buke ○ Upravljanje učincima turističkih objekata i infrastrukture
KONTROLIRANJE TURISTIČKIH AKTIVNOSTI I RAZINA	○ Kontroliranje intenziteta uporabe ○ Upravljanje manifestacijama
PLANIRANJE ODREDIŠTA I KONTROLA	○ Integriranje turizma u lokalno/regionalno planiranje ○ Zračni prijevoz ○ Prijevoz vezan za turizam ○ Kontrola razvoja
DIZAJNIRANJE PROIZVODA I USLUGA	○ Kreiranje obilaznih smjerova i smjerova kretanja ○ Pružanje raznih iskustava ○ Marketing za održivi turizam ○ Zaštita ugleda/imidža turizma
ODRŽIVOST TURISTIČKIH OPERACIJA I USLUGA	○ Održivost, politika i praksa upravljanja okolišem u turističkom poslovanju

Izvor: World Tourism Organization: Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations, A Guidebook, World Tourism Organization, Spain, 2004., str 55-224

Ti kriteriji mogu se doticati različitih aspekata poput zadovoljstva zajednice-domaćina, održavanja kulturnog naslijeđa, sudjelovanja zajednice u turizmu, zadovoljstva turista, zdravlja i sigurnosti, ekonomskih učinaka turizma, zaštite vrijednog prirodnog naslijeđa, upravljanja rijetkim prirodnim resursima, ograničavajućih učinaka turističke aktivnosti, kontroliranja turističkih aktivnosti, planiranja odredišta i kontrola, dizajniranja proizvoda i usluga te održivost turističkih operacija i usluga (vidi tablicu 1.)

3 OPĆA OBILJEŽJA OTOKA CRESA

Otok Cres najveći je otok hrvatskog primorja sa površinom od 405.78 km², u dužini se proteže do 66 km dok širina otoka iznosi između 2 i 12 km, što čini njegov prepoznatljiv izduženi oblik. S otokom Lošinjem povezan je pokretnim mostom.

3.1 Geografski položaj i prometna povezanost

Otok Cres smješten je u Kvarnerskom zaljevu i najsjeverniji je otok Jadranskog akvatorija. Administrativno pripada Primorsko-goranskoj županiji. Dio je cresko-lošinjskog otočja, smješten između istočne obale Istre i istočnog niza kvarnerskih otoka (Krka, Raba i Paga) i otoka Lošinja s južne strane.

Slika 1. Geografski položaj otoka Cresa

Izvor: Kampovi Cres Lošinj, <https://www.camps-cres-losinj.com/hr/putovanje-cres-losinj.aspx>, 22.07.2018.

„Po meridijanskom smjeru pružanja (SSZ-JJI) otok Cres se izdvaja među ostalim otocima, premda pojedini dijelovi, naročito sjeverni i južni, imaju dinarski smjer pružanja (SZ-JI). Takvo pružanje otoka govori da je Cres dio lučnog izvijanja koji prelazi iz meridijanskog smjera grebena Učke u dinarski smjer sjeverno-dalmatinskih otoka”. U odnosu na ostale otoke Jadranskog mora Cres je najveći po površini.⁴⁸

Otok Cres nalazi se usred Kvarnerskog zaljeva, koji, zajedno s Tršćanskim zaljevom, najdublje u europsko kopno uvučeni dio Mediterana. U prošlosti je na različite načine participirao u prednostima svoga prometno-geografskog položaja, međutim tek je suvremena prometna

⁴⁸ Andlar G. i dr.: Studija krajobrazza otoka Cresa, Cres, 2015., str. 9

valorizacija Kvarnera kao kontaktnog prostora Mediterana i razvijenog europskog zaleđa, stvorila posebne preduvjete za punu valorizaciju svih komparativnih prednosti geografskog položaja Cresa, turistički tokovi, u toj valorizaciji od posebnog značenja.⁴⁹

Turisti na otok Cres dolaze osobnim automobilim ili autobusom iz dva smjera. Prvi je preko Krčkog mosta i otoka Krka odnosno trajektnom linijom iz mjesta Valbiska na otoku Krku, trajekt vozi u Merag na otok Cres, a drugi je trajektni pravac preko poluotoka Istre, trajektnom vezom iz mjesta Brestova u Porozinu na otok Cres. Brojni turisti odlučuju se za dolazak svojim jahtama ili organizirano, turističkim brodovima. Obalna mjesta na otoku imaju iznimno dobro uređene luke za prihvat plovila i glavnu ACI marinu Cres na samom području grada Cresa sa 450 vezova. Otok Cres nema svoj aerodrom, ali je dobro povezan s otokom Krkom na kojem je smještena Zračna luka Rijeka koja ima dobru prometnu povezanost s europskim gradovima.⁵⁰

Okosnicu prometne povezanosti na otoku Cresu čini magistralna prometnica D 100, koja se pruža smjerom sjever-jug od Porozine do Osora u dužini od 58,1 km te nastavlja dalje prema Malom Lošinj. S trajektnim pristaništem Merag spojena je odvojkom D101. Ostala mjesta povezana su s njom županijskim i lokalnim priključnim cestama. Lokalne ceste su uske i ograđene suhozidima, s mjestimičnim proširenjima kao npr. odvojci za Beli, Lubenice i Puntu Križa. Određeni broj starih putova prenamijenjen je u poučne eko-staze kao što je primjer u sjeveroistočnoj zaravni Tramuntane i poluotoku Pernatu. Neki od tih starih putova između naselja su prohodni, markirani i danas predstavljaju rekreacijske rute.⁵¹

3.2 Prirodne znamenitosti otoka Cresa

Otok Cres ima izgled brdovitog bloka koji se prema jugu snižava. U geološkoj građi otočnoga prostora prevladavaju sedimentne stijene, tj. topljivi karbonati. Sjeverni dio otoka je viši, strmiji i sa slabo razvedenim obalama, dok je južni dio nižih i razvedenih obala. Strme obale nalaze na sjevernoj obali otoka Cresa između rtova Jablanac i Grota, koji su izloženi „bakarskoj buri” te dio ispod Orleca koji je izložen „senjskoj buri.”⁵² Akumulacijom koju su stvarali bujični tokovi sa susjednih padina, u brojnim uvalama nastale su šljunčane plaže ili priobalne ravnice (južna strana creske luke).

Jedna od posebnosti otoka Cresa i motiv dolaska turista na otok Cres jesu svakako njegove plaže. Plaže otoka Cresa karakterizira ljepota, specifičnost i raznolikost krajolika, čistoća mora, očuvan

⁴⁹ Stražičić N.: Otok Cres: Otočki ljetopis, Otokar Keršovani, Mali Lošinj, 1981., str. 13

⁵⁰ Turistička zajednica grada Cresa, http://www.tzg-cres.hr/o_cresu/Kako_do_nas, 25.07.2018.

⁵¹ Andlar G. i dr.: op. cit. str. 12

⁵² Andlar G. i dr.: op. cit. str. 9

okoliš te njihova brojnost. Raznolikost se ogleda kako izgledom (šljunak, kamen) kako i uređenošću plaža jer je dio plaža odlično uređen raznim sadržajima. Dio plaža ima lak pristup poput gradske plaže otoka Cresa do koje vodi asfaltirana cesta te obalni put do teško pristupačnih plaža u udaljenijim dijelovima otoka. Većina plaža na teritorijalnom području grada Cresa su uređene, mjesne i/ili plaže turističkog kompleksa dok su na sjevernom i južnom dijelu otoka uvale i plaže prirodne, najčešće šljunčane. Plaže sjevernog dijela otoka su stjenovite i teže dostupne.⁵³ Jedna od prepoznatljivih plaža Cresa je plaža Sv. Ivan koja se nalazi u uvali ispod mjesta Lubenice na otoku Cresu, prikazana na slici 2.

Slika 2. Plaža sv. Ivan, Lubenice

Izvor: <https://croatia.hr/>, 25.07.2018

Plaža je prirodna, šljunkovita i nalazi se na nepristupačnom mjestu, 40 minuta hoda od Lubenice, a redovito se svrstava među najljepše plaže svijeta.

Otok Cres broji čak 52 plaže, od kojih je većina prirodna, desetak plaža je uređeno, mjesno ili čine plažu turističkog kompleksa. U tablici br. 2 navedene su plaže otoka Cresa, njihov status te dužina i površina pojedine plaže.

⁵³ Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području Primorsko-goranske županije, Fakultet za hotelski i turistički menadžment, Rijeka, 2015., 110 str.

Tablica 2. Plaže otoka Cresa

Status plaže	Duljina plaže	Površina plaže
Uređena/mjesna/plaža turističkog kompleksa	1960 m	19833 m ²
Uređena/plaža turističkog kompleksa	986 m	4341 m ²
Uređena/mjesna	3160 m	8123 m ²
Prirodna	1311 m	25819 m ²
Ukupno	7417 m	58116 m ²

Izvor: Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području Primorsko-goranske županije, Fakultet za hotelski i turistički menadžment, Rijeka, 2015., 110 str.

Dužina plaža varira od manjih (50m) do većih uvala (500m) te dužih plaža poput plaže Dražice (1500m), gradske plaže grada Cresa (890m) te plaže autokampa Kovačine (850m)

Glavni egzokrški oblici koji dominiraju na otoku Cresu su ponikve. Na cijelom otoku Cresu zasad su poznate 42 speleološke pojave koje nisu turistički valorizirane.⁵⁴

Položaj otoka Cresa na dodiru Jadrana i susjednog visokog kopnenog zaleđa odražava se u križanju mediteranskih i kontinetskih klimatskih utjecaja. Te razlike jasno se odražavaju i na vegetacijskom pokrovu koji u sjevernom dijelu ima submediteranske, a u južnom dijelu eumediteranske značajke.⁵⁵

Suprotno buri izloženoj i pretežnoj strmoj istočnoj obali, koja je gotovo potpuno nenaseljena, zapadna obala je u zavjetrini, mnogo pristupačnija i pogodnija za smještaj i razvoj naselja poput Lubenica, Vidovića, Martinišćice i Miholašćice. Uslijed geografskog smještaja na 45° s.g.š. Cres obilježava umjereno topla kišna klima. Iako postoje neslaganja o točnosti, česta je uporaba termina submediteranska i mediteranska. Zagovornici takvog nazivlja iznose da otok većim dijelom pripada mediteranskoj klimi te submediteranskoj koja se najviše ogleda u sjevernom dijelu otoka. Neovisno o terminologiji, obilježja godišnjih doba čine vruća i uglavnom suha ljeta temperaturno blage, ali vjetrovite i kišne (nerijetko i snježne) zime. Prijelazna godišnja doba su promjenjiva, kišovita, s tim da su proljeća pretežno hladnija od jeseni što je uvjetovano utjecajima ohlađenog

⁵⁴ Andlar G. i dr.: Studija krajobrazu otoka Cresa, Cres, 2015., str. 9

⁵⁵ Stražičić N.: Otok Cres: Otočki ljetopis, Otokar Keršovani, Mali Lošinj, 1981., str. 41

mora tijekom zimskog razdoblja.⁵⁶

Prosječni broj vedrih dana 200 dana godišnje i 260 dana kada je dnevni srednjak viši od 10°C.⁵⁷

Endemične vrste otoka Cresa su zajednica istarskog zvončića i dalmatinske zečine ljekovite kadulje i kovilja. Ova biljna zajednica kovilje i kadulje razvila se na velikim površinama koje su služile i danas služe kao pašnjaci. Ukupno uzevši, u tvz. Crvenu listu ugroženih biljnih vrsta Primorsko-goranske županije uključeno je čak 27 biljnih vrsta otoka Cresa. Ipak, ono čime se otok Cres (pogotovo njegov sjeverni i južni dio, Tramuntana i Punta Križa) ističe, su vrijedne i značajne površine pod šumama.⁵⁸

Na cresko-lošinjskom otočnom prostoru ukupno je do sada zabilježeno gotovo 200 vrsta ptica, što je najveći broj vrsta zabilježen do sada za bilo koji jadranski otok. Ukupan potencijalni broj ptica gnjezdarica obuhvaća gotovo 90 vrsta, što ukazuje na izuzetnu ornitološku vrijednost ovog otočja i veliku raznolikost prirodnih staništa, koje je nastalo dodiranjem mediteranskih, submediteranskih i kontinentalnih klimatskih, a uz to i vegetacijskih elemenata, no djelomično i na bolju proučenost u odnosu na druge otoke. Na Tramuntani, sjeverni dio otoka Cresa nailazimo na gniježđenje škanjca osača, običnog zviška i velikog djetlića, a tamo se nalazi i niz kolonija morskih vranaca - vrste koja je vrlo ugrožena na čitavom Mediteranu te se tamo gnijezde i smeđe čiope koje su endemska podvrsta za Jadran.⁵⁹

Na Tramuntani je i najsjevernija na svijetu prirodna kolonija bjeloglavih supova jedina koja obitava sjevernije od 45° sjeverne geografske širine. Bjeloglavi sup (*Gyps fulvus*) pripada lešinarima Starog svijeta za koje se smatra da su evoluirali u razdoblju eocena pred 10 - 30 milijuna godina. Točnije, sup spada u rod *Gyps* koji je star više od 1 milijun godina.⁶⁰ Hrane se uginulim krupnijim životinjama, na Cresu su to obično uginule ovce. Samo se 10% populacije od ukupno izlegnutih mladih uspije vratiti u rodno gnijezdo kako bi i sami zasnovali obitelj i nastavili život na otoku Cresu.⁶¹

Bjeloglavi sup je, danas, s rasponom krila od 2,4 m do 2,8 m i s dužinom od 95 cm do 105 cm jedna od najvećih ptica u svijetu koje lete. Prosječni životni vijek im je oko 50 godina koje mogu doseći i u zatočeništvu. Bilo je primjera i supova starih do 60 godina čime se još više potvrđuju kao dugoživuća vrsta. Odrasle ptice su monogamne i žive u trajnom zajedništvu.⁶²

Razlozi brojčanog pada populacije bjeloglavih supova su najčešće neizravni načini

⁵⁶ Stražičić N.:op. cit., str. 42

⁵⁷ Andlar G. i dr., op. cit., str. 10

⁵⁸ Prostorni plan uređenja grada Cresa, Urbanistički institute Hrvatske, Zagreb, 2002., str. 23

⁵⁹ Ibidem, str. 29

⁶⁰ <http://e-skola.biol.pmf.unizg.hr/odgovori/odgovor236.html>, 22.07.2018.

⁶¹ Kampovi Cres Lošinj, <https://www.camps-cres-losinj.com/hr/otok-cres-bjeloglavi-sup-rezervat.aspx>, 25.07.2018.

⁶² Ibidem

ugrožavanja kao što su ometanje u vrijeme gniježdenja, veterinarske mjere koje nalažu zakopavanje uginule stoke čime ona postaje nedostupna supovima, lovna regulacija divljači čime se smanjuje potencijalni fond hrane te prodor civilizacije u njihova staništa.⁶³

Slika 3. Bjeloglavi sup

Izvor: Zvornik danas, <http://www.zvornikdanas.com/>, 21.07.2018.

Sisavci otoka Cresa nisu dovoljno poznati, posebice gustoća njihovih populacija. Dominantan predator na otoku je kuna bjelica, a Cres još nastanjuju puh (gnijezda pravi u suhozidima) te kvarnerska krtica koja u klasifikaciji živih bića još uvijek nema svoje mjesto i ugrožena je vrsta, a obitava jedino na Tramuntani. U vodama obitava značajan broj dupina. Osamdesetih su godina na Tramuntani naseljeni alohtoni sisavci, i to jeleni lopatari, divlje svinje, mufloni i srne.⁶⁴

3.3 Kulturno-povijesne znamenitosti

Prapovijesne gradine su najstariji rukom izgrađeni arhitektonski objekti. Na otoku Cresu postoje ostaci većeg broja prapovijesnih gradina, koje su razmještene po cijelom otoku, ali najvećim dijelom u njegovom središnjem dijelu. Do dolaska Hrvata na ove prostore u 6. i 7. st., otoci Cres i Lošinj su naseljeni Liburnima, ali postoje tragovi grčkog prisustva, kao i rimskog i bizantskog. Prisustvo i utjecaj grčke kulture na ovim prostorima potvrđuju materijalni ostaci (amfore, novac i sl.). Nađeni predmeti od jantara potvrđuju da je Osor bio pomorsko uporište grčkim moreplovcima na "jantarskom putu". Rimska vladavina na ovim prostorima je ostavila najviše traga. U tom razdoblju počinje intenzivni razvoj urbanih središta i izgradnja luka, izgradnja unutrašnjih komunikacija te povezivanje sa širom okolinom. Uz tradicionalno stočarstvo

⁶³ E-mail škola mladih znanstvenika – Biologija, <http://e-skola.biol.pmf.unizg.hr/odgovori/odgovor236.html>, 21.07.2018.

⁶⁴ Prostorni plan uređenja grada Cresa, Op.cit, str. 29

razvija se i poljodjelstvo te uz djelomičnu orijentaciju obalnih naselja na more, stvoreni su uvjeti na kojima će se temeljiti otočko gospodarstvo tijekom povijesti do najnovijih vremena.⁶⁵

Prema podacima Državne uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine, na području Grada Cresa evidentirano je veliko bogatstvo kulturno - povijesnog nasljeđa, od toga je znatan broj (19) registrirano i zaštićeno kao nepokretni spomenici kulture.⁶⁶

Tablica 3. Zaštićena nepokretna kulturno-povijesna baština (materijalna)

Kategorija zaštite	Naziv
Ruralno-urbana cjelina (grad, selo, naselje i li njegov dio)	Urbana naselja: 1. Beli 2. Cres 3. Lubenice Ruralna naselja: I. Orlec II. Predošćica
Spomenik graditeljstva (građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem)	Sakralne građevine: I. Beli: Groblje sa gotičkom kapelom sv. Antuna Opatu, II. kapela Sv. Marije, župna crkva Prikazanja Bogorodice u Hramu III. Cres: polje, kapela sv. Marije Magdalene; polje, kapela sv. Šimuna; benediktinski samostan sa crkvom sv. Petra; crkva i samostan sv. Franje; crkva sv. Izidora; kapela sv. Duha; kapela sv. Jakova; kapela sv. Marije Magdalene; župna crkva Sv. Marije Velike IV. Filozići: Kapela sv. Marije Magdalene, V. Grmov Stivan: Kapela sv. Grgura, Padova, kapela svih Svetih VI. Lubenice: polje, kapela sv. Mihovila VII. Martinšćica: Samostan sv. Jeronima VIII. Merag: sv. Vid, kapela sv. Vida u pastirskom stanu Sv. Vid IX. Orlec: Kapela sv. Ivana, kapela sv. Mihovila X. Pernat: kapela sv. Jurja XI. Porozina: Samostan i crkva sv. Nikole XII. Vrana: kapela sv. Roka; Hrasta, kapela sv. Petra; Jelovica, kapela sv. Jurja Javne građevine: I. Cres: gradska loža, južna kuća Roclinis, palača Arsan — Petris, palača Moise, porta Bragadina, kopnena gradska vrata porta Marcella, glavna kopnena gradska vrata, sjeverna kuća Rodinis, srednjovjekovni hospicij — lazaret, II. Venecijanska kula Lubenice, župnička kuća III. Pernat, Zaglav, zgrada svjetionika IV. Porozina, Prestenice, zgrada svjetionika
Elementi povijesne opreme naselja	I. Beli, toš – mlin za masline II. Orlec, toš – mlin za masline
Arheološki lokalitet (arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone)	Prapovijesni pećinski objekti: -Beli, Petrićevi: arheološka zona Banićeve pećine i Čampari I. Beli, sv. Petar, arheološka zona gradinskog naselja na Sisu II. Cres, podmorske arheološke zone III. Loznati, arheološka zona Lovreški - Polacin; arheološka zona Pelginja Pukonjina IV. Martinšćica, hidroarheološki lokalitet antičkog brodoloma; Podmorsko arheološko nalazište rt Kijac Merag, arheološka zona Sveti Bartolomej V. Miholašćica, arheološki lokalitet sv. Kristofor VI. Orlec, arheološki lokalitet Skulka VII. Pernat, hidroarheološki lokalitet Pernat I (antički brodolom); hidroarheološki lokalitet Pernat II VIII. Sveti Petar, arheološka zona gradinskog naselja na Sisu Valun, arheološka zona Bučev
Područje i mj. s etnološkim i toponimskim sadržajima	Pastirski stanovi I. Orlec, Batajna II. Pernat, Grabrovica

Izvor: Prilagođeno prema <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212>, 24.07.2018.

⁶⁵ Rafajlović-Dragović G, Starac R., Uroda G: Kulturno-povijesna baština Primorsko-goranske županije : graditeljska baština, Adamić, Rijeka, 2005. str. 252

⁶⁶ Kulturno povijesno nasljeđe Primorsko-goranske županije, <http://ineco.posluh.hr/pgz/cres.htm>, 24.07.2018.

Tablica 3. prikazuje zaštićenu nepokretnu kulturno-povijesnu baštinu u pet kategorija zaštite: ruralno-urbano cjeline, spomenik graditeljstva, elementi povijesne opreme naselja, arheološki lokalitet i područja i mjesta s etnološkim i toponimskim sadržajima. Zaštićen je velik broj sakralnih građevina u različitim naseljima otoka Cresa i arheoloških lokaliteta od kojih su četiri podvodna arheološka nalazišta.

U tablici 4. nalazi se popis zaštićene pokretne kulturno-povijesne materijalne baštine u kategorijama zaštite zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, crkveni inventar i predmeti te etnografski predmeti.

Tablica 4. Zaštićena pokretna kulturno-povijesna baština (materijalna)

Kategorija zaštite	Naziv	Lokacija
Zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama	Arheološka zbirka amfora s rta Pernat Arheološka zbirka	Creski muzej, Cres Creski muzej, Cres
Crkveni inventar i predmeti	Slike sv. Ana i sv. Jookim Slika sv. Sebastijan sa svecima Drvena skulptura Bogorodice s djetetom Oltarna pala Bogorodica sa sv. Alojzijem i sv. Rokom Orgulje u samostanskoj crkvi sv. Petra Inventar pokretnih dobara crkve i samostana sv. Frane u Cresu Drveni reljefi Bogorodice s djetetom, sv. Sebastijana i sv. Fabljana Drveni kip sv. Antuna Inventar pokretnih dobara župne crkve Sv. Marije Velike Crkveno posuđe Drveni kip sv. Nikole Valunska ploča Barokno zvono	Beli, župni ured Cres, župni ured Cres, župni ured Cres, sakralna zbirka franjevačkog samostana Cres, župni ured Cres, benediktinski samostan sv. Petra Cres, franjevački samostan Cres, župna crkva Cres, župni ured Cres, župna crkva i župni ured Lubenice, župna crkva Lubenice, župna crkva Valun, župna crkva Vrana, crkva sv. Filipa i Jakova
Etnografski predmeti	Narodno nošnja muška — kaban Narodna nošnja muška — brageše Narodna nošnja ženska — sarza Narodna nošnja muška — svadbeno odjelo	Orlec, kbr. 13 Orlec, kbr. 17 Orlec, kbr. 13 Orlec, kbr. 15

Izvor: prilagođeno prema <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212>, 24.07.2018.

Otok Cres ima bogatstvo pokretne materijalne baštine, od podmorskih zbirki amfora do velikog broja crkvenog inventara i predmeta; skulptura, orgulja, reljefa, kipova i posuda, pod zaštitom se nalaze i tri muške narodne nošnje i jedna ženska narodna nošnja u Orlecu.

Grad Cres razvija se u srednjem vijeku, 1332. godine dobiva statut, a od 1459. godine, u vrijeme

venecijanske uprave, preuzima od Osora funkciju gospodarskog i upravnog centra za cresko-lošinjski arhipelag. Najstarija povijesna jezgra nalazi se u istočnom dijelu grada, između luke i predjela zvanog Zagrad. Taj uži areal bio je u srednjem vijeku opasan zidom. U grad se ulazilo s morske strane kroz glavna gradska vrata, koja su obnovljena u renesansnom stilu u 16. stoljeću. Sa strane kopna su bila još dvojna vrata - na istoku i zapadu, tako da su sjeverne i zapadne četvrti (Drevenik i Varožina) bile sve do 16. st. predgrađa. Stara jezgra sačuvala je dijelove zidina, troja gradska vrata i obrambene kule (16. st.).⁶⁷

Slika 4. Porta Marcella, glavna kopnena gradska vrata

Izvor: Ministarstvo kulture, <https://www.min-kulture.hr>, 29.07.2018.

Kuće lijevo i desno od glavnih vrata zaposjele su liniju starog, srednjovjekovnog gradskog zida, a nekadašnje kule s jedne i druge strane ulaza u luku pregrađene su u stambene zgrade. Sačuvala se samo okrugla kula na sjevero-zapadnoj strani grada, koja je bila najviša točka mletačkog sistema obrane. Pred glavnim vratima je gradska loža. U staroj jezgri, na malom trgu, nalazi se zvonik i župna crkva sv. Marije Snježne, a nedaleko od nje je najstarija, zasad poznata gradska crkva sv. Izidora (sv. Sidar- zaštitnik grada) iz 12. stoljeća.⁶⁸

⁶⁷ Rafajlović-Dragović G, Starac R., Uroda G: op. cit., str. 258

⁶⁸ Ibidem

Slika 5. Crkva sv. Izidora

Izvor: Ministarstvo kulture, <https://www.min-kulture.hr>, 29.07.2018.

U staroj jezgri i novijem dijelu grada nalaze se i crkvice sv. Marka, sv. Jakova, sv. Gaetana, sv. Jurja i sv. Barbare iz 18. st. U luci, vitalnom centru grada, bili su podignuti objekti javne namjene: knežev dvor pretorij s vijećnicom i uredima (srušen 1854.), gradska loža, arsenal i fontik za žito, te patricijske palače (Petris, Rodinis).⁶⁹

Slika 6. Palača Arsan-Petris

Izvor: Ministarstvo kulture, <https://www.min-kulture.hr>, 29.07.2018.

Većina vrednijih objekata u gradu Cresu – ili bar takvih koji pokazuju određene stilske karakteristike – protječe iz relativno kasnog razdoblja: iz 15., 16. i još kasnijih stoljeća. Urbanističku strukturu grada karakterizira splet ulica, koje se proširuju i tvore manje trgove, što se bočno granaju u dvorišta ("dvore"), a služe kao javni komunikacijski prostori okolnim kućama. U

⁶⁹ Rafajlović-Dragović G, Starac R., Uroda G: op. cit., str. 260

gustoj izgradnji gradskog područja, kuće su jednokatne i dvokatne. Ponegdje su gornji katovi sagrađeni iznad javnih prolaza.⁷⁰

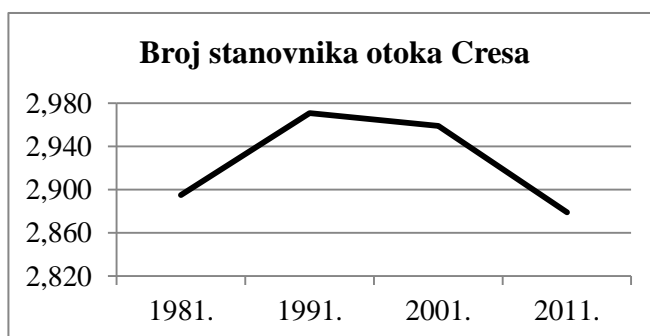
3.4 Stanovništvo i stambena izgradnja

Stanovništvo je značajan čimbenik društvenog i gospodarskog razvitka, kao i korištenja konkretnog prostora. Na obilježja i razvitak stanovništva djeluju biološki, socijalni, gospodarski, kulturno-obrazovni i zdravstveni, psihološki, ali i politički i drugi čimbenici. Poduzimanjem adekvatnih mjera u okviru ekonomske i demografske politike, uspostavljanjem održivog turističkog razvoja otočnih destinacija moguće je zaustaviti negativna demografska kretanja koja su nažalost karakteristična za jadranske otoke. Tablica 5. pokazuje broj stanovnika otoka Cresa u periodu od 30 godina, porast se bilježi jedino u periodu od 1981.-1991, grafički to izgleda ovako:

Tablica 5. Broj stanovnika otoka Cresa od 1981.-2011.godine

Godina	Broj stanovnika otoka Cresa
1981.	2.895
1991.	2.971
2001.	2.959
2011.	2.879

Grafikon 1. Broj stanovnika otoka Cresa u razdoblju od 1981.-2011.godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>, 25.07.2018.

Analizom demografskih kretanja otoka Cresa, moguće je uočiti da su negativni demografski procesi prisutni već godinama. Te promjene tipičan su simptom procesa depopulacije koje ugrožavaju demografski razvoj.

Zadnji popis stanovništva iz 2011. godine pokazuje pad stanovnika kako u gradu Cresu tako i u ostalim naseljima. Pojedina naselja poput Važiminca, Stanića ostala su napuštena i bez stanovnika, te i ostalima prijeti slična sudbina (Grmov, Ivanje, Mali Podol, Predošćica, Vidovići, Zbičina i Zbišina). Od 2001. na 2011. godinu značajno se promijenila i starosna struktura stanovništva. Starosne promjene u strukturi stanovništva u razdoblju od 2001. do 2011. godine

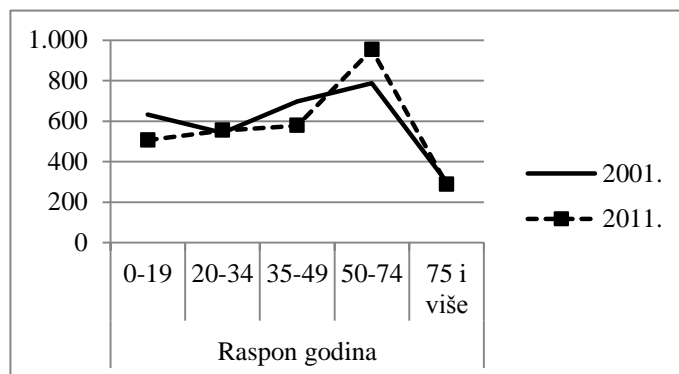
⁷⁰ Prelog M.: Studije o hrvatskoj umjetnosti, Naklada Prelog, Zagreb, 1999., 262. str

evidentne su u tablici br. 6.

Tablica 6. Starosna struktura stanovništva otoka Cresa

Raspon godina	Godina	
	2001.	2011.
0-19	632	506
20-34	543	554
35-49	698	578
50-74	787	953
75 i više	299	288
Ukupno	2.959	2.879

Grafikon 2. Starosna struktura stanovništva otoka Cresa

Izvor: Državni zavod za statistiku , <https://www.dzs.hr/>, 25.07.2018.

Iz grafičkog prikaza jasno je vidljivo smanjenje broja radno sposobnog stanovništva, a povećanje broja stanovništva starije životne dobi. Kod pravilne, vitalne distribucije stanovništva prema dobnim skupinama najveći udio treba imati najmlađa skupina jer ona čini bazu budućeg demografskog rasta nekog područja. Pitanje održivosti radnih mjesta u turizmu, osobito u otočnim sredinama koje imaju izrazito sezonski karakter zapošljavanja doprinosi ovim negativnim demografskim trendovima. Bitno je naglasiti da su nositelji održivog turističkog razvoja svake turističke destinacije, pa tako i otočne isključivo lokalno stanovništvo uz potporu javne lokalne uprave. Osim o starosnoj strukturi stanovništva tablica 6. daje i informacije o strukturi radnoaktivnog stanovništva koje se u dobnom rasponu 20-49 godina smanjilo za 109 stanovnika u periodu od 2001. na 2011.

Podaci o stambenoj izgradnji daju informacije o načinu i vrsti korištenja stambenih jedinica, udjelu nastanjenih i napuštenih stanova te da li su se stanovi koristili za turističku djelatnost.

Tablica 7. Stambena izgradnja 2001.-2011. godine

Stanovi prema vrsti namjene	2001.	2011.
Stambena izgradnja	1.436	1.402
Površina	87.722 m ²	98.160m ²
Stanovi za odmor	1.507	1.916
Površina	52.450 m ²	115.101 m ²
Stanovi u kojima se obavljala djelatnost	202	592
Površina	9.384 m ²	29.761 m ²

Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>, 25.07.2018.

Prema tablici 7. vidimo da se u razmaku od 10 godina broj stambenih jedinica smanjio za 2,4%, dok se površina istih povećala za 12%. Stanovi za odmor bilježe brojčani rast za 27%, a površine pod kojima se nalaze u porastu su za čak 119% tijekom desetogodišnjeg razdoblja (2001. - 2011.godina). Stanovi za odmor čine 41% ukupnog broja stanova prema namjeni. Sve to upućuje na trend apartmanizacije i betonizacije priobalnog otočnog područja. Pod takozvanim fenomenom sekundarnog rekreacijskog stanovanja, odnosno stanova za odmor i rekreaciju, krije se fenomen vikendica (stambenih jedinica za odmor i rekreaciju). Prilikom tako naglog rasta stambenih jedinica, poglavito stanova za odmor javljaju se problemi pri uspostavi održivog turističkog razvoja. Problemi nastaju uslijed nekontrolirane i stihijske gradnje i uzurpacije prostora te vrlo često komunalna i prometna infrastruktura ne može pratiti takvo veliko i u kratkom vremenskom periodu opterećenje prostora.

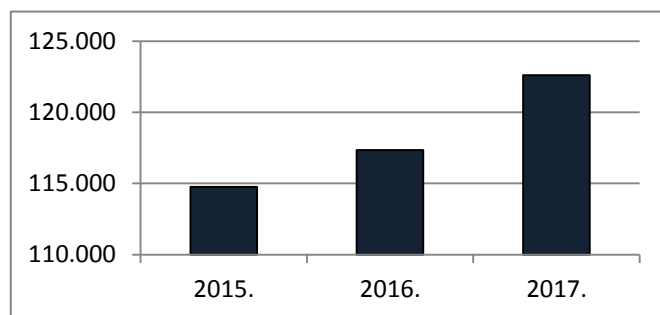
4 ANALIZA UTJECAJA TURIZMA NA PROSTOR OTOKA CRESA

4.1 Turistička kretanja na otoku Cresu

Među većim kvarnerskim otocima Cres se najkasnije uključio u turistička kretanja, tek pedesetih godina prošlog stoljeća. Nepostojanje turističke tradicije, kao i potrebnih smještajnih kapaciteta, otežavali su uključivanje otoka Cresa u turizam. Evidencija turističkog prometa na Cresu započinje 1953. i u početku se odnosi isključivo na grad Cres, a i prvo turističko društvo u Cresu osnovano je godinu poslije. Intenzivniji razvoj turističkog prometa vezan je zapravo za početak 60-tih godina uz otvorenje prvog creskog hotela što se vremenski poklapa s elektrifikacijom otoka

i uspostavljanjem trajektnih veza. Tokom vremena rastao je broj inozemnih posjetitelja te su strani turisti činili statističku većinu već u polovici šezdesetih godina prošlog stoljeća.⁷¹ Otok Cres kontinuirano bilježi povećanje turističkih dolazaka što se vidi na grafikonu 3. Ostvareni turistički dolasci u 2015.-2017. godini

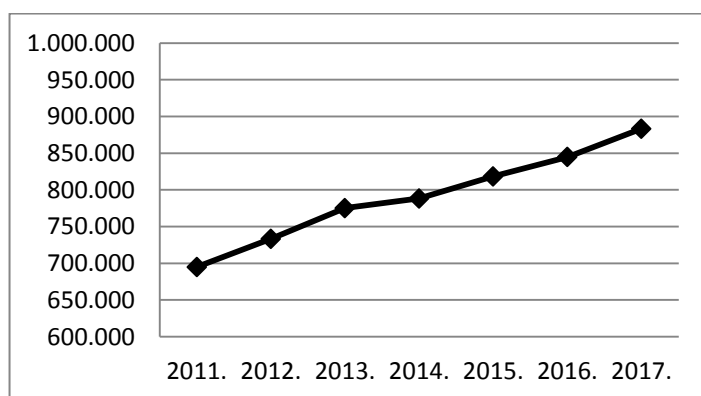
Grafikon 3. Ostvareni turistički dolasci u 2015.- 2017. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 25.07.2018.

Broj turističkih dolazaka na otok Cres u 2017. godini iznosi 122.616 turista te je to povećanje od 4,4% u odnosu na 2016. godinu. Prosječna duljina boravka turista u 2017. godini iznosi 7,2 dana. Od samih turističkih početaka 60-tih godina prošlog stoljeća pa do danas otok Cres ostvaruje kontinuirani porast noćenja što se grafički može vidjeti na primjeru grafikona 4. Od 2011. do 2017. godine evidentan je kontinuirani porast turističkih noćenja. U tom periodu noćenja su se povećala za nešto manje od 200.000 odnosno 21,3%.

Grafikon 4. Noćenja turista u razdoblju od 2011.-2017. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 25.07.2018.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2016. godine najznačajnija emitivna tržišta su:⁷²

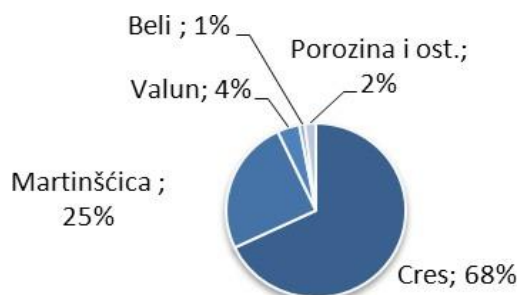
⁷¹ Stražičić N.: Otok Cres: Otočki ljetopis, Otakar Keršovani, Mali Lošinj, 1981., str. 271

⁷² Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 25.07.2018.

Njemčka (33,84%), Italija (17,55%), Slovenija(18,54%) i Austrija (11,90%). Turisti iz tih zemalja čine više od 80% dolazaka.

Struktura turističkih noćenja prema turističkim mjestima iznosi: Cres 68%, Martinšćica 25%, Valun 4%, Beli 1%, Porozina i ostala manja mjesta 2%.

Grafikon 5. Strukutra ostvarenih turističkih noćenja prema turističkim mjestima 2016.

Izvor: prilagođeno prema Godišnjem financijskom izvješću za 2016. godinu, TZ Cres, dostupno na: <http://www.tzg-cres.hr/docs/tzcesHR/documents/23/1.0/Original.pdf>

Najveći broj ostvarenih noćenja bilježi grad Cres, koji je ujedno i najveći grad i administrativno središte otoka Cresa, zatim Martinšćica koja ostvaruje 25% noćenja od ukupno ostvarenog broja noćenja. Valun, Beli, Porozina i ostala naselja sudjeluju u broju ostvarenih noćenja s tek 8%.

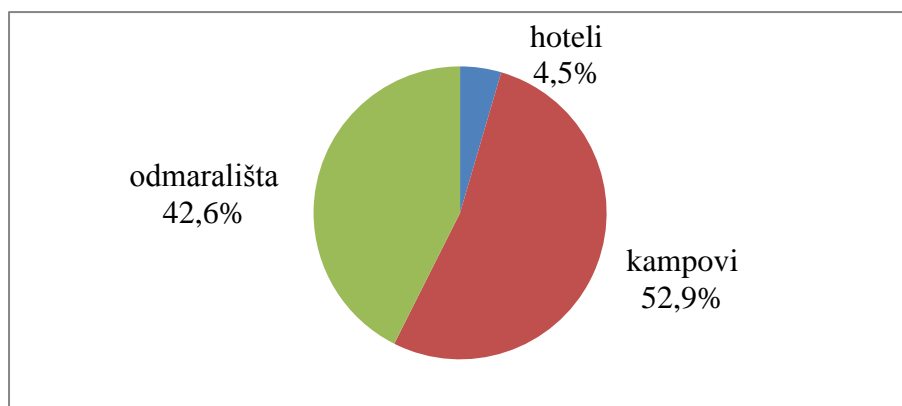
4.2 Turistička izgradnja

Prostor otočne destinacije je zadan, ograničen i neobnovljiv, dijeli se na veći broj različitih korisnika. Pravilno upravljanje prostorom kao resursom za potrebe turizma implicira povećanje njegove vrijednosti. Donošenjem realnih prostornih planova na razini jedinica lokalne samouprave, općina i gradova postiže se ravnomjernija izgradnja turističkih prihvatnih kapaciteta, obogaćuje se struktura turističke ponude te se utječe na kvalitetu nove turističke izgradnje, određujući prihvatljiv odnos između pojedinih vrsta smještajnih kapaciteta koji se trebaju dovesti u odnos s ostalim zadanim uvjetima u prostoru.⁷³

⁷³ Birkić D. :op.cit, str. 180

Grafikon 6. Struktura turističkih smještajnih kapaciteta 2016. godine daje prikaz postotnog udjela smještajnih kapaciteta u odnosu na ukupan broj turističkih postelja.

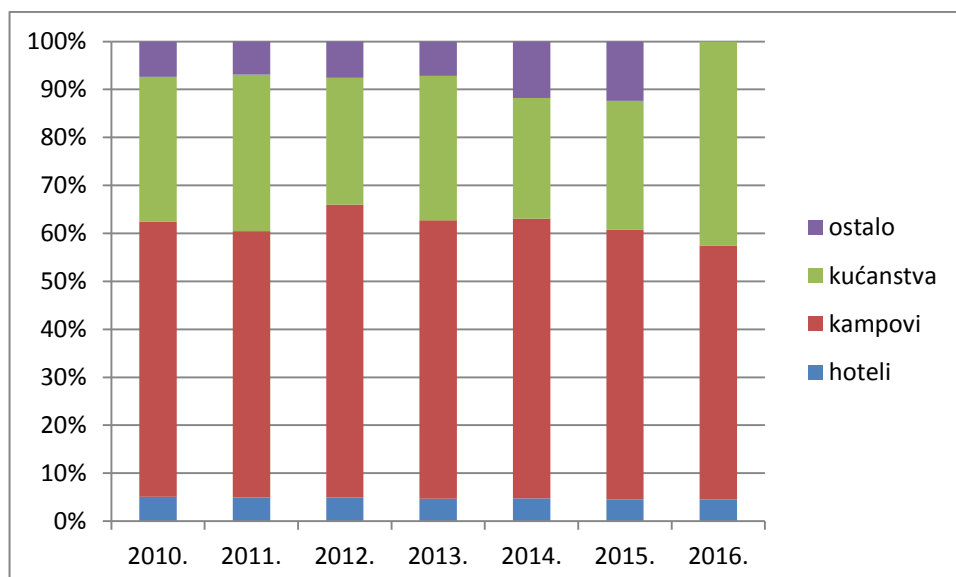
Grafikon 6. Struktura smještajnih kapaciteta 2016. godine

Izvor: Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 25.07.2018.

Najveći udio u strukturi smještajnih kapaciteta imaju kampovi sa 52,9%, zatim odmarališta sa 42,6%, dok su najslabije zastupljeni hoteli koji imaju 4,5% ukupnog udjela smještajnih kapaciteta. Hotelski smještaj i smještaj u domaćinstvu (odmarališta) opterećuju okoliš i prostor znatno više od samih kampova, pa na strukturu smještajnih kapaciteta s aspekta održivog razvoja turizma na otoku Cresu možemo gledati pozitivno.

Grafikon 7. Struktura smještajnih kapaciteta 2010.-2016. godine na otoku Cresu

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama 2010.-2016., www.dzs.hr, 25.07.2018.

Struktura smještajnih kapaciteta 2010.-2016. godine pokazuje da se udio hotela u razdoblju od 6 godina neznatno smanjio za 0,6%, udio kampova se smanjio za 4,45%, a udio kućanstava se

kontinuirano povećava od 2014. godine. Iz grafikona se da zaključiti da dominantnu ulogu u strukturi smještajnih kapaciteta imaju kampovi i privatni iznajmljivači, dok su hoteli najslabije zastupljeni. Budući da hotelski kapaciteti iznose svega 4,5% spram čitavog udjela kapaciteta teško se može govoriti o produljenju turističke sezone.

Koeficijent turističke funkcionalnosti predstavlja indikator intenziteta opterećenja turističkom valorizacijom odnosno iz njega proizašli Defertov turistički operativni indikator koji se koristi za bilježenje turističke aktivnosti i u komercijalnim i u nekomercijalnim kapacitetima.⁷⁴ U nastavku tablica 8. prikazuje koeficijent turističke funkcionalnosti do kojega se dolazi iz omjera broja turističkih postelja i broja stanovnika prema zadnjem popisu iz 2011. godine.

Tablica 8. Struktura turističkih kapaciteta 2016. godine s istaknutim koeficijentom turističke funkcionalnosti

Vrsta smještajnog objekta	Hoteli ⁷⁵	Kampovi ⁷⁶	Odmarališta ⁷⁷
Broj turističkih postelja	477	5565	4481
Udio turističkih postelja	4,5%	52,9%	42,6%
Ukupan broj postelja	10523		
Koeficijent turističke funkcionalnosti	365		
Planirani broj postelja u komercijalnim smještajnim objektima*	do 14700		

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 25.07.2018.

*Izvor: https://zavod.pgz.hr/documents/7_dio_mikroregija_cres_komp.pdf

Koeficijent turističke funkcionalnosti na otoku Cresu iznosi 365 što znači da na 100 stanovnika otok Cres raspolaže sa 365 kreveta u turističkim smještajnim kapacitetima. Iz koeficijenta

⁷⁴ Mikačić V., Vuk Opačić T.: Vikendaštvo i turizam u priobalnom dijelu Hrvatske – dva pretedenta na isti prostor?, TURIZAM, broj 2, 2009.

⁷⁵ Hoteli i sličan smještaj obuhvaća hotel, hotel baštinu, aparthotel, integralni hotel, difuzni hotel, lječilišni hotel, hoteli posebnog standarda, turističko naselje, turistički apartman, pansion, lječilišni pansion i guest house

⁷⁶ Kampovi i prostor za kampiranje obuhvaćaju kamp, kampiralište, kamp-odmorište, kamp u kućanstvu i prostore za kampiranje izvan kampova

⁷⁷ Odmarališta i slični objekti za kraći odmor obuhvaća sobu za iznajmljivanje, apartman, studio apartman, kuću za odmor, hostel, lječilište, prenoćište, odmaralište za djecu, gostionicu s pružanjem usluge smještaja, planinarski dom, lovački dom te učenički dom ili studentski dom

turističke funkcionalnosti moguće je izračunati Defertov indikator turističke aktivnosti kako to prikazuje tablica 9.

Tablica 9. Tumačenje koeficijenta turističke funkcionalnosti

KOEFICIJENT TURISTIČKE FUNKCIONALNOSTI	TOI – DEFERTOV INDIKATOR
Viši od 500	6 – vrlo značajna turistička aktivnost
100–500	5 – značajna turistička aktivnost
40–100	4 – pretežna turistička aktivnost
10–40	3 – važna turistička aktivnost
4–10	2 – turistička aktivnost manje važna
Manji od 4	1 – neznatna turistička aktivnost

Izvor: Preuzeto iz Denona Bogović: Strategija gospodarskog razvitka Grada Crikvenice, 2015, str. 85, prema Smith, S. L. J., 2010, Practical Tourism Research, CABI (Commonwealth Agricultural Bureaux International) str. 132–133.

Prema tablici br. 9 Tumačenje koeficijenta turističke funkcionalnosti uočava se da naselja otoka Cresa, odnosno sam otok Cres bilježe značajnu turističku aktivnost.

Međutim prostornim planiranjem obuhvaćena je izgradnja turističkih smještajnih kapaciteta u komercijalnim objektima, za otok Cres planirano širenje kapaciteta znosi do 14700 postelja te čini povećanje broja postelja za 39,7%. Međutim, izgradnja smještajnih kapaciteta unutar naselja u privatnom smještaju nije obuhvaćena te nije pod nadzorom i predstavlja sivu zonu prostornog planiranja i izgradnje unutar pojedinih otočnih destinacija.

4.3 Prihvatni kapaciteti plažnog prostora

Plaže su značajan izvor prihoda i visoko vrijedan društveno-ekonomski i nacionalni resurs koji zahtijeva učinkovito upravljanje. Upravljanje plažama danas ima puno šire značenje, kako gospodarsko, tako i socioekološko, zbog čega ga treba temeljiti na principima održivog razvoja. Neovisno o izuzetnim prirodnim i/ili ambijentalnim obilježjima plaža, još uvijek ne postoji suglasje oko poželjnog načina korištenja/upravljanja raspoloživim plažnim prostorom. Postoje plaže koje su infrastrukturno i/ili sadržajno potpuno neopremljene, a s druge strane, postoji sve veći broj plaža koje se prekomjerno koriste za generiranje prihoda, premašujući prihvatne kapacitete, čime su uvelike izgubljeni njihov autentičan šarm, ambijentalnost i posebnost. Izračun prihvatnog kapaciteta trebao bi dati kriterije za ocjenu i odluku o standardu plažnog prostora po kupaču te kakve aktivnosti poduzimati da se taj standard postigne (restriktivne aktivnosti ili razvoj, investiranje i povećanje prihvatnog potencijala po kupaču). Ravnopravnim definiranjem svih kupališnih površina, bez obzira na razinu uređenosti, kao strateškog potencijala, može se potaknuti cjelovito planiranje uređenja i upravljanja svim kupalištima. To treba biti mjera u funkciji uspostave sustavna, promišljena i održivog pristupa uređenju i upravljanju plažama kako bi se

osiguralo oboje: dugoročno zadovoljstvo korisnika i ekonomski interes jedinica lokalne samouprave i/ili plažnih koncesionara.⁷⁸ Skupini privatnih kapaciteta pripada određivanje vršnog opterećanja plažnog prostora koji čini broj svih stanovnika i turista (95% od ukupnog broja postelja) kojem je pridodan faktor istodobnosti (30% za stanovnike, a 70% za turiste) podijeljen sa ukupnom površinom plaža čime se dobije površina plaža po kupaču. (vidi tablicu 10.)

Tablica 10. Prihvatni kapacitet plažnog prostora otoka Cres

Područje	Otok Cres	
	Stanovništvo	Turisti
Broj potencijalnih korisnika - kupača	2879	12836
Faktor istodobnosti	0,3	0,7
Broj kupača	2215	8985
Ukupni broj kupača	11200	
Ukupna površina plaža (m ²)	74740	
Površina plaža po kupaču (m ²)	6,67	

Izvor: Izračunato prema metodologiji Nacionalnog programa upravljanja i uređenja morskih plaža-Akcijski plan, Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 25.07.2018.

Za otok Cres površina plaže po kupaču iznosi 6,67 m². Prema tablici 11. u kojoj je prikazan opis kvadrature plažnog prostora po osobi ta vrijednost nalazi se između prihvatljivog minimalnog standarda za javne plaže te srednjeg standarda za javne plaže. U odnosu na neke bliže priobalne turističke destinacije npr. Crikvenica koja raspolaže s otprilike 1,84 m² površine plaže po kupaču, Opatija 1,15 m² te Medulin 2,9 m² može se zaključiti da je to vrlo dobar prosjek površine plaže po kupaču te je to jedna od komparativnih prednosti otoka Cres a faktor privlačnosti što u budućnosti može značajno pojačati turistički promet.⁷⁹

⁷⁸ Hrvatsko pomorsko dobro, <https://www.pomorskodobro.com/fokus-kovacic-srpanj-2014.html>, 02.08.2018.

⁷⁹ Birkić, op.cit. str.184.

Tablica 11. Opis kvadrature plažnog prostora po osobi

KATEGORIJA/KVADRATURA	OPIS
A-30 m ² po osobi	Vrlo visoki standardi („de luxe“ za resorte)
B-20 m ² po osobi	Visoki standard („comfort“) za izdvojena turistička naselja/vrlo visok standard za javne plaže
C-15 m ² po osobi	Srednji standard („medium“) za idvojena turistička naselja/ Vrlo visok standard za javne plaže
c- 10 m ² po osobi	Niski standard za izdvojena turistička naselja/ Viši standard za javne plaže
d- 8 m ² po osobi	Srednji standard za javne plaže
e- 5 m ² po osobi	Prihvatljivi minimalni standard za javne plaže
f- 3 m ² po osobi	Prevelika gustoća

Izvor: prema Baud-Bovy, M., Lawson, F.: Tourism and Recreation Handbook of Planning and Design, 2000.

Nužno je osvrnuti se na prihvatni kapacitet plaža kao ključni faktor uspješnosti. Prema određenim istraživanjima smatra se da je najveći tolerirani prihvatni kapacitet 3–5 m² po osobi. Odnosno ako uzmemo u obzir da se u Španjolskoj plaže smatraju zasićenima (s rekreacijskog gledišta) kada je prostor raspoloživ za korisnika plaže manji od 4 m², ovisno o tipu plaže, definirani prihvatni kapacitet plaža kreće između 7,5 m² i 30 m² po korisniku kako je prikazano u tablici 11. Analizirajući prihvatni kapacitet otoka Cresa u odnosu na prihvatne kapacitete plaža i planirani broj smještajnih kapaciteta na otoku Cresu od 14 700 turističkih postelja postoji mogućnost značajne neusklađenosti smještajnih i rekreativni kapaciteta s prihvatnim kapacitetima plaža u budućnosti. Isto tako možemo reći da su naše plaže u priobalju, upravo zbog prevelike izgrađenosti smještajnih i rekreativnih kapaciteta, koja ne prate prirodna ograničenja prostora mahom prenapučene što dovodi do niza konfliktnih i nezadovoljavajućih situacija.⁸⁰

⁸⁰ Birkić, D., Primužak, A., Rožanković, V., The role and importance of sustainable beach management in costal tourist destinations, Zbornik radova 5. međunarodna konferencija Inovacije, tehnologije, edukacija i menadžment, Sv. Martin na Muri, travanj 2018., str.87-97.

5 ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA OTOKA CRESA

Činjenica je da turizam na otocima štetno utječe na izrazito osjetljiv eko sustav i okoliš jer onečišćuje more (dno, površinu i morsku masu), zrak, kopno (bukom, gomilanjem otpada, požarima). Također potiče nekontrolirani ribolov, pljačku podmorskih arheoloških nalazišta i općenito narušavanje ekosustava. Razvoj turizma na otoku Cresu treba se razvijati održivo, tako da ne ugrožava okoliš na štetu budućih naraštaja. Treba se temeljiti na - lokalnoj inicijativi, specifičnom otočnom poduzetništvu, odgovarajućim partnerskim odnosima i sve to uz odgovarajuće državne poticaje. Njegov daljnji razvoj treba se promišljati prije svega kao održivi razvoj. Održivi turistički razvoj otoka podrazumijeva suživot s tradicionalnom kulturom, uz optimalnu iskorištenost turističkih različitosti, a to znači i gospodarski i društveni rast usklađen s ekosustavima u kojima djeluje, pa je kao takav i dugoročno održiv. Razvoj turizma na otoku Cresu treba pratiti njegov tradicionalan način života, koji je okrenut moru i zemlji kao izvorima egzistencije. Ne smije se dogoditi da se turistima prezentira kultura ribara i težaka s otoka Cresa, a da oni stvarno više ne postoje. U održivom turizmu otoka Cresa važno mjesto treba pripadati ekološkoj poljoprivredi i ekološkoj gastronomskoj ponudi. U nastavku ovoga rada dati će se određeni primjeri inicijative održivog turističkog razvoja otoka Cresa koji se baziraju na lokalnoj inicijativi, odgovarajućim partnerskim odnosima uz državnu potporu.

5.1 Poljoprivredna zadruga Cres

Poljoprivredna zadruga Cres djeluje od svog osnutka 25. studenog 1945. godine, a 10 godina poslije osam poljoprivrednih zadruga po mjestima otoka Cresa počinje se ujedinjavati u Opću poljoprivrednu zadrugu. Kroz svoju dugu povijest Poljoprivredna zadruga Cres bavila se raznim granama poljoprivrede te je danas glavni gospodarski subjekt u poljoprivrednoj proizvodnji na otoku, a glavne njene djelatnosti su uzgoj ovaca i proizvodnja maslinovog ulja. Od svog osnutka Zadruga okuplja poljoprivrednike s područja otoka Cresa, koji su ujedno i njeni članovi. Poljoprivredna Zadruga Cres pomaže svojim članovima prvenstveno u plasmanu proizvoda koji zadrugari proizvode, a također im je na usluzi s drugim djelatnostima. Danas Zadruga broji 51 zadrugara, koji kroz nju plasiraju proizvode, a to su u prvom redu janjeće meso te maslinovo ulje. Proizvodi Zadruga uključuju: Ekstra djevičansko maslinovo ulje Mozaico dobiveno preradom svježih maslina autohtonih sorti Simjace i Plominke. Više malih poljoprivrednih gospodarstava je na tradicionalan način uzgojilo i ubralo masline te tako doprinijelo stvaranju prepoznatljivog mirisa i okusa koji odlikuje ovo ulje, a u kojem se zrcali orijentacija na tradicijsko maslinarstvo generacija otočnog stanovništva. Ekstra djevičansko maslinovo ulje je prvi proizvod zaštićen

oznakom izvornosti.

Poljoprivredna zadruga Cres nastavlja stoljetnu tradicija ovčarstva na otoku Cresu te posjeduje stado autohtone pasmine Creske ovce koje slobodno pasu na prostranim pašnjacima smještenim na cijelom otoku, a koji su u posjedu Zadruga. Certifikati koje Zadruga posjeduje su eko janjetina sukladno sa Zakonom o ekološkoj proizvodnji i ovlaštenim kontrolnim tijelom koje na kraju proizvodnog ciklusa izdaje certifikat za određeni proizvod. Poljoprivredna zadruga Cres prva je u Republici Hrvatskoj 2005. godine dobila cetrifikat za proizvodnju eko janjetine.

Stado Poljoprivredne zadruga Cres, boravi na pašnjacima koji su također u sustavu eko kontrole. Ovce i janjci hrane se isključivo travom u slobodnoj ispaši tijekom cijele godine. To im omogućava da žive prirodnije, a time se ne postiže samo dobrobit i zdravlje životinja nego se dobiva i meso iznimne kvalitete. Svi pašnjaci koje koristi Poljoprivredna zadruga Cres su u sustavu certificiranih ekoloških pašnjaka. Certifikacijsko tijelo kontrolira način održavanja pašnjačkih površina te jamči da se proizvodnja odvija pod strogim kriterijima eko proizvodnje, što podrazumijeva da se posebna pažnja daje očuvanju prirodne vegetacije krških pašnjaka te očuvanju biološke raznolikosti.⁸¹ Slika 7. prikazuje ekstra djevičansko ulje Mosaico zaštićeno oznakom izvornosti.

Slika 7. Ekstra djevičansko ulje Mosaico

Izvor: Poljoprivredna zadruga Cres, <http://www.pz-cres.hr/>, 22.07.2018.

⁸¹ Poljoprivredna zadruga Cres, <http://www.pz-cres.hr/>, 22.07.2018.

5.2 Udruga Ruta - zbrinjavanje i prerada vune

Prerada vune i izrada odjevnih predmeta bila je na Cresu autohtoni način korištenja vune. Kasnije se ta vuna otkupljivala i slala na preradu u tvornice tekstila. Međutim, posljednjih tridesetak godina prestalo se s otkupom vune i janjećih koža jer je prerada vune u Hrvatskoj, zbog ekonomske neisplativosti, sasvim zamrla. Tako ovčari, nemajući druge, vunu nakon šišanja ovaca ostavljaju u prirodi. Na otoku Cresu ima oko 15000 ovaca i od svake se dobije otprilike 1 kg vune koja se ostavlja razbacana po gromačama, rupama, grmlju ili uz puteve gdje nagrđuje krajolik i zagađuje okoliš. Vuna se u prirodi ne razgrađuje, a niti ne gori da bi ju se moglo spaljivati. Na mjestima ispod vune ništa ne raste, te se smanjuju i pašnjačke površine. Tako odbačena vuna u prirodu značajno nagrđuje okoliš i predstavlja sve veći ekološki problem na otoku Cresu. Odlaganje vune i koža na gradskom deponiju nije dozvoljeno s obrazloženjem da njihovo odlaganje pogoduje razvoju glodavaca.⁸² Udruga Ruta osnovana je 2000. godine i provodi aktivnosti udruge sa domicilnim stanovništvom.

Misija udruge Ruta je očuvanje izvornih vrijednosti i poboljšavanje društvenog, kulturnog, ekološkog i turističkog identiteta otoka Cresa, u skladu s programom održivog razvoja otoka. Strateške smjernice realiziraju se kroz oživljavanje i očuvanje starih zanata, iskustava i tradicije. Glavni ciljevi udruge su oživljavanje i očuvanje starih zanata, iskustava i tradicije, prenošenje znanja, promicanje umjetničkog i kreativnog izražavanja članova udruge, djece i mladih, propagiranje cjelogodišnjeg turizma i unapređenje turističke ponude. Udruga se također zalaže za demokraciju, toleranciju i miroljubivo civilno društvo.

„Creska vuna” bio je 2001. godine prvi projekt udruge Ruta na natječaju u Ministarstvu zaštite okoliša i prostornog uređenja. Projektom se htio potaknuti tradicionalan način života po pitanju korištenja vune, a ujedno se htjelo pristupiti rješavanju problema vune odbačene u prirodi i predložiti puteve za njeno iskorištavanje putem organiziranog prikupljanja, sortiranja i pranja vune, uključujući i dobavu manjeg stroja za češljanje. Cilj je bio oživjeti tradicionalan način života i društvenih aktivnosti karakterističnih za otok Cres kroz organiziranje tečajeva filcanja i tkanja vune za otočane, turiste i druge zainteresirane, okruglih stolova za ovčare, osposobljavanje većeg broja lokalnog stanovništva, žena, za izradu predmeta od vune, te sudjelovanje na izložbama i sajmovima.⁸³

Uspjeli su uspostaviti potpun proces iskorištavanja vune na samom otoku, od šišanja do završnih proizvoda. Projekt je 2003. pomogao Institutu Otvoreno društvo – Hrvatska, a iste godine osvojili su i 1. nagradu Ford Motor Company na natječaju za očuvanje prirodne i kulturne baštine

⁸² Udruga Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>, 22.07.2018.

⁸³ Ibidem

Hrvatske. Novčanim sredstvima od nagrade uredili su radno – izložbeni prostor.⁸⁴ Poslije projekta Creska vuna, udruga je organizirala niz projekata orijentiranih na djecu: Pogled s poneštrice, Vunodlak odluk, Plesna haljina žutog maslačka, Biljni san u vunu umotan, Morski šav, vuneni i plav, Tajna Masmalića, Tanác z ovcú, Vuneno kazalište, Ovčje ludorije. Tijekom 2012. i 2013. godine provedeni su i umjetnički projekti autorice Vesne Jakić: Maske, Minimalno maksimalno i Banjašuga, vunena instalacija postavljena u Rijeci. Udruga od 2015. godine provodi projekt Majstor Macmalić koji je financiran iz Europskog socijalnog fonda, čime je udruga postala prva organizacija na otoku Cresu koja je povukla novce iz fondova Europske unije. Slikovnica se sastoji od tri dijela: osvrt na dosadašnji rad na projektu o Macmaliću s pričama izvornih kazivača s otoka, radnog dijela s fotografijama i uputama za filcanje i šivanje gdje se nalazi paketić vune za izradu figure Majstora Macmalića te ilustrirane priče o Macmaliću. Slikovnica je prevedena na njemački, talijanski, engleski i francuski jezik uz podršku Turističke zajednice grada Cresa. Udruga Ruta radi i prodaje igračke, odjeću i obuću, modne dodatke i ukrase od vune.

Slika 8. Papuče od vune

Izvor: <http://ruta-cres.hr/proizvodi-2/odjeca-i-obicu/>, 22.07.2018.

⁸⁴ Ibidem

5.3 Centar za oporavilište supova Beli

Centar za oporavilište supova Beli otvoren je 2016. godine, osnovna aktivnost mu je zaštita bjeloglavih supova, obnavljanje populacije bjeloglavih supova na Cresu, nastojanje uspostave krhke ravnoteže u hranidbenom lancu i da otok Cres oživi u svojoj punoj autentičnosti povezujući karizmatični fond ptica i fond ovaca na otoku. Centar raspolaže oporavilištem za bjeloglave supove te centru za posjetitelje Beli s izložbenim postavom. Postav je multimedijalnog karaktera te informira posjetitelje o razlozima opstanka bjeloglavih supova, ali i o problemu njihove ugroženosti. Centar za oporavilište supova Beli djeluje u sklopu Javne ustanove Priroda u sklopu kojega radi i Centar za posjetitelje Beli. 2017. godine u funkciju je stavljeno hranilište za supove na lokaciji Strganac na Cresu. Primaran zadatak Centra za oporavilište Beli je spašavanje supova koji se nađu u prirodi te informiranje javnosti, kako turista i lokalne zajednice o načinu ophođenja s bjeloglavim supovima. U Centru se 2017. godine oporavljalo 5 supova dok se taj broj u 2018. povećao duplo. Značajna uloga Centra za posjetitelje je obogaćivanje turističke ponude dodatnim sadržajima koji čine autentičnu ponudu cresko-lošinjskog arhipelaga. Centar također želi privući svjetski poznate stručnjake kako bi pridonijeli razmjeni znanja u znanstvenom kontekstu. U sklopu programa Centar za posjetitelje Beli s oporavilištem za bjeloglave supove 2018. godine planirala se provedba redovnih aktivnosti u Centru: prihvata posjetitelja, skrb o bjeloglavim supovima koji su zbrinuti u oporavilištu te vođenje hranilišta na izdvojenoj lokaciji. U suradnji s Turističkom zajednicom Kvarnera uvođenje Centra Beli planira uvođenje markice *Griffon friendly* za brodare koje bi trebale značajno doprinijeti prepoznatljivosti i pozicioniranju samog Centra te afirmirati Centar za oporavilište kao glavnog aktera u očuvanju populacije supova.⁸⁵

Centar za oporavilište nastoji djelovati u suradnji sa nevladinim udrugama i obrazovnim institucijama, pa tako u suradnji s udrugom BIOM, planira pokrenuti i razvoj volonterskih programa. Javna ustanova Priroda djeluje u suradnji sa Zakladom Sveučilišta u Rijeci u okviru koje se razvija i nadograđuje studija slučaja Centra za posjetitelje Beli. U svrhu podizanja razine znanja, razumijevanja i podrške javnosti za zaštitu prirode planira se osmišljavanje, priprema te izrada prigodne publikacije o bjeloglavim supovima. Planira se provođenje manifestacije Međunarodnog dana bjeloglavih supova krajem kolovoza kroz provedbu radionica i predavanja za djecu i odrasle te dodjela priznanja istaknutim spašavateljima bjeloglavih supova, čime se dodatno želi naglasiti važnost pravovremene reakcije na unesrećene supove.⁸⁶ Program rada Centra za

⁸⁵ Beli Visitor Centre Cres, <http://www.belivisitorcentre.eu/#>, 20.7.2018.

⁸⁶ Financijski plan javne ustanove Priroda, <https://www2.pgz.hr/doc/dokumenti/2018/2018-01-fin-plan-ju-priroda.pdf>, 21.07.2018.

posjetitelje i oporavilište Beli direktno je usuglašen sa nekoliko ciljeva održivog turističkog razvoja: turističkom valorizacijom prirodne baštine, autohtonih i istaknutih vrsta, valorizacijom kulturne baštine te tradicijskog ekstenzivnog ovčarstva.

Centar zapošljava i surađuje sa lokalnim stanovništvom te utječe na obnovu kulturno-povijesnog naslijeđa. Dva multimedijalna postava obogaćuju turističku ponudu te utječu na produljenje turističke sezone otoka Cresa. Lokalno stanovništvo uglavnom je svjesno vrijednosti koji bjeloglavi supovi imaju i što oni predstavljaju otoku, te su aktivnosti Centra za oporavilište uvelike orijentirane prema loklanom stanovništvu. Lokalno stanovništvo se upozorava da ukoliko primjete ranjenog, otrovanog ili nemoćnog supa koji ne može letjeti obavijeste nadležnu instituciju kako bi supa na vrijeme dopremili u oporavilište za supove zvanjem na broj 112. Ukoliko primjete da se netko neprimjereno odnosi prema supovima bilo to neovlašteni lov, uznemiravanje, penjanje do gnijezdišta ili uzimanje jaja također trebaju obavijestiti nadležne službe. Lokalno stanovništvo otoka Cresa uvelike pomaže u spašavanju supova svojim dojavama te su oni ti koji ih najčešće izvlače iz vode i sklanjaju s kamenja te donose u oporavilište. Centra za oporavilište svoje aktivnosti jednim dijelom usmjerava i prema turistima, te su za njih izrađena i pravila kako se ponašati u odnosu na supove i kada se turisti nađu u njihovoj neposrednoj blizini. Pravila ponašanja u blizini supova uključuju da se ne prolazi plovilima velikom brzinom (glisiranje) ispod litica na kojima se gnijezde supovi, nije dozvoljeno plovilima se zadržavati podno litica na kojima se supovi gnijezde kao ni penjanje po liticama ornitoloških rezervata i na drugim mjestima gdje se mogu zadržavati ili gnijezditi supovi te im se ne smije približavati. Supovi se ne smiju ometati na liticama, ne smije se pljeskati, vikati i stvarati buka u blizini supova. Nedopuštena aktivnost u blizini supova je također i paljenje vatre.⁸⁷

Održivi turistički razvoj se jedino može postići ukoliko se njeguje tradicija i autentičnost prostora, na primjeru bjeloglavih supova i iznimna specifičnost prirodnih uvjeta koji osiguravaju njihovu rasprostranjenost. Prilikom turističkog razvoja mora se misliti na vrijedne otočne resurse, prirodne i društvene. Bjeloglavi sup ujedinjava ta dva aspekta jer je jedan od razloga smanjenja broja jedinki posljedica napuštanja tradicionalnih aktivnosti otoka i napuštanje ekstenzivnog stočarstva. Oporavilište za bjeloglave supove djeluje na informiranje i smanjenu učinaka koje masovni turizam donosi, a koji direktno životno ugrožava zajednicu bjeloglavih supova. Informiranje lokalne javnosti i turista postiže se tiskanjem publikacija i brošura o pravilnim načinima ophođenja s bjeloglavim supovima te se time pokreće obnavljanje populacije supova.

⁸⁷ Javna ustanova Priroda, <http://ju-priroda.hr/>, 20.07.2018.

Jedino se na taj način može dostići optimalna razvijenost otočnog prostora koji će uvažiti ono što je autohtono i vrijedno u prostoru, a u konačnici i prepoznatljiv simbol otoka Cresa.

5.4 Centar za održivi razvoj Gerbin

Jedna od inicijativa za uspostavu održivog turističkog razvoja otoka Cresa dolazi i od Centra za održivi razvoj „Gerbin” nevladina organizacija koja je postojala do kraja 2016. godine. Centar za održivi razvoj „Gerbin” 2014. godine provodi jednogodišnji projekt „Vuna: koristan otpad” kojim su se stvorili prvi koraci prema socijalnom poduzetništvu. 2013. godine postavljena je izložba pod nazivom „Creska ovca za dug život” u sklopu Muzeja ovčarstva:gastronomija. Izdano je niz publikacija na temu ovčarstva te provedene manifestacije poput Festivala vune. Nakon što se Centar za održivi razvoj ugasio njegovo djelovanje nastavila je Ruralno otočna grupa – Muzej ovčarstva, s projektom ekopark Pernat na otoku Cresu. Koncept ekoparka Pernat sačinjavale su sljedeće njegove bitne odrednice: muzeologija, poljoprivreda, turizam i krajolik te arhitektura. Odabir poluotoka Pernat leži u njegovim komparativnim prednostima, prirodnom ambijentu i ljudskom rukom stvorene vrijednosti. Cilj uspostave ekoparka je postizanje ravnoteže između očuvanja okoliša i društveno-gospodarskog razvoja s naglaskom na turističku valorizaciju prirodnog i kulturno-povijesnog nasljeđa, očuvanjem autohtonog pučkog graditeljstva „in situ”, afirmacijom lokalne ekonomije, tradicionalnog obiteljskog gospodarstva, uređenjem krajolika putem interpretacije okoline, razvijanjem raznih oblika ruralnog i ekoturizma uz kontinuirano vrednovanje domicilnog stanovništva i njegovim aktivnim i ravnopravnim sudjelovanjem u svim segmentima djelatnosti. U sklopu ekoparka Pernat planirano je niz aktivnosti na području ruralnog nasljeđa, ruralne ekonomije i tradicijskog obiteljskog gospodarstva, komunikacijskih puteva, prirodnih obilježja, uređenja prostora (permakultura), pučkog graditeljstva, kulturnog identiteta i zaštite okoliša. 2009.godine uređen je kompleks Dvor u Lubenicama te je iste godine stavljanje u funkciju Energetsko-ekološki sustav što je značajno i sa aspekta zaštite okoliša.⁸⁸

⁸⁸ Šlosar M., Ekopernatopija: Duh vremena, Centar za održivi razvoj Gerbin, Lubenice, 2014., str. 4

5.5 Plava zastava

Plava zastava za plaže i marine je međunarodni ekološki program zaštite okoliša mora i priobalja, čiji je prvenstveni cilj održivo upravljanje i gospodarenje morem i obalnim pojasom. Provedba programa Plave zastave počiva na strogo definiranim kriterijima.⁸⁹

Ti kriteriji uključuju 33 pravila koja moraju biti ispunjena, a grupirana su u kriterije za odgoj i obrazovanje za okoliš i informiranje javnosti, kriterije za kvalitetu vode, kriterije za upravljanje okolišem te za sigurnost i usluge koji garantiraju da se provodi visoka razina usluge i čistoće uz ekološko očuvanje priobalnog područja. Glavnina tih pravila posvećena je upravljanju okolišem kojim se osigurava pravovremena intervencija ukoliko se radi o osjetljivijim ekološkim sustavima, kontrolu odlaganja otpada, provedbu propisa vezanih za prostorno planiranje, recikliranja oporabljivih materijala i promicanja sredstava održivog prijevoza.⁹⁰ Program Plave zastave na otoku Cresu provode upravitelji plaže i marine koji se brinu o tome da se potrebni kriteriji zadovolje. Turističkom markom Plave zastave 2017. godine nagrađena je plaža kampa Kovačine u Cresu i ACI marina Cres, koja nosi tu marku već 20 godina. Marine koji su nositelji Plave zastave moraju ispoštovati kriterije koji se tiču upravljanja okoliše, a ti kriteriji uključuju postojanje posebnih spremnika za odlaganje opasnih kemikalija i drugih sredstava što uključuje i lako dostupne spremnike za prihvat otpadnih ulja na obali kao i pokretne uređaje za prihvat ulja. Marina treba biti dobro uklopljena u prirodni i izgrađeni okoliš.

Slika 9. ACI marina Cres

Izvor: ACI marine, http://www.aci-marinas.com/aci_marina/aci-marina-cres/, 25.07.2018.

⁸⁹ Udruga Lijepa Naša, <https://www.lijepa-nasa.hr/plava-zastava/>, 25.07.2018.

⁹⁰ Ibidem

Hoteli Kimen i kamp Kovačine u sklopu tvrtke Cresanka d.d. posjeduju ekološke marke Zeleni ključ, ISO 14001: 2015 i ZelEn.⁹¹ Poslovni turistički subjekti koji posjeduju veće kapacitete na otoku Cresu poput hotela Kimen i kampa Kovačine osviješteni su po pitanju održivog razvoja budući da unapređuju svoje poslovanje u skladu s certifikatima koji omogućuju održivo poslovanje i manju štetnost za okoliš. Prisutnost ekoloških marki i ISO sustava također dokaz je da lokalna samouprava u suradnji s turističkom industrijom poduzima aktivnosti s ciljem smanjivanja negativnih učinaka turističke industrije na okoliš, učinkovito iskorištavanje resursa, educiranje lokalnog stanovništva, zaposlenika i turista o ekološkoj orijentaciji i održivom razvoju.

⁹¹ Hotel Kimen, <https://hotel-kimen.com/subcategory/Zastita-priode-13>, 16.07.2018.

6. ZAKLJUČAK

Otočni prostor je zadan, ograničen, ekološki izrazito osjetljiv i neobnovljiv, dijeli se na veći broj različitih korisnika. Razvojem turizma na otoku Cresu potiče se onečišćenje mora, zraka, kopna, nekontrolirani izlov, pljačka podmorskih arheoloških nalazišta i općenito narušavanje ekosustava. Dolazi do gubitka tradicionalnih kulturnih običaja, zanimanja i obrta. Stoga razvoj turizma na otoku Cresu treba promišljati prije svega kao dugoročno održiv. Održivi turistički razvoj otoka podrazumijeva suživot s tradicionalnom kulturom, uz optimalnu iskorištenost turističkih resursa, što podrazumijeva gospodarski i društveni rast usklađene s ekosustavima u kojima djeluje.

U ovom radu definirani su elementi održivog razvoja turizma, izvršila se analiza utjecaja turizma na prostor otoka Cresa, te su se istražile inicijative za održivi turistički razvoj na otoku Cresu i dat je prikaz istih.

Otočno gospodarstvo, poput gospodarstva otoka Cresa uvelike zavisi o turizmu koji je dominantan i neophodan sektor za kvalitetu življenja i opstanak lokalnog stanovništva. Cres je otok bogat prirodnim i kulturno-povijesnim resursima. Istraživanjem za potrebe ovog rada utvrđeno je da otok Cres iz godine u godinu bilježi sve veći broj turističkih dolazaka i noćenja, kao i turističke izgrađenosti osobito u sektoru privatnih kuća i stanova za odmor. Većina problema proisteklih iz turističkih aktivnosti u pitanju prostora i okoliša posljedica su nekoordinirana, neplanskog i stihijskoga turističkog razvoja. U samoj srži održivoga turističkog razvoja otoka Cresa treba da bude spoznaja o tome koliko i kakvih turističkih sadržaja otok Cres može prihvatiti bez štetnih posljedica za buduće generacije.

Glavni cilj bavljenja turizmom na otoku Cresu treba biti podizanje kvalitete života lokalnog stanovništva i sprječavanje depopulacije otoka. Otočno stanovništvo treba da se dovede u stanje socijalne i ekonomske sigurnosti, te u stanje potpune izjednačenosti sa stanovnicima na kopnu.

Inicijative za održivi turistički razvoj otoka Cresa koje su predstavljene u ovom radu Poljoprivredna zadruga Cres, Udruga Ruta - zbrinjavanje i prerada vune, Centar za oporavište supova beli, Centar za održivi razvoj Gerbin, Ruralna otočna grupa- muzej ovčarstva, Plava zastava te prisutnost drugih ekoloških certifikata poput ISO 14000:2015, ZelEn, Zeleni ključ svjedoče da razvoj turizma na otoku Cresu donekle počiva na lokalnoj inicijativi, na razvoju specifičnoga otočnog poduzetništva, uz politiku „malih koraka”. To je ključno da bi se postigao suživot turizma s tradicionalnom kulturom, uz optimalnu iskorištenost turističkih resursa.

POPIS LITERATURE

Knjige, disertacije, radovi:

1. Andlar G. i dr.: Studija krajobraza otoka Cresa, Cres, 2015.,
2. Bartoluci M: Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva. Zagreb, Školska knjiga, 2013.
3. Birkić D. :Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, doktorska disertacija, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu , 2016.
4. Birkić, D., Primužak, A., Rožanković, V., The role and importance of sustainable beach management in costal tourist destinations, Zbornik radova 5. međunarodna konferencija Inovacije, tehnologije, edukacija i menadžment, Sv. Martin na Muri, travanj 2018.,str.87-97.
5. Blancas, F. J., Lozano-Oyola, M., Gonzalez, M., Guerrero F., M. Caballero, R.:How use sustainability indicators for tourism planning: the case of rural tourism in Andalusia, Science of the Total Eviroment, No.412-43
6. Blažević, B., Maškarin Ribarić, H., Smolčić Jurdana D.: Analitička podloga upravljanju održivim turizmom, Ekonomski pregled, 64
7. Choi, H.C., Sirakaya, E.: Sustainability indicators for managing community tourism, Tourism Management, Vol. 27, 2006., str. 1276
8. Črnjar, M.: Ekonomika i politika zaštite okoliša, Rijeka, Ekonomski fakultet i Glosa, 2002.
9. Črnjar, M., Črnjar, K.: Menadžment održivog razvoja, Rijeka, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2009.
10. Dodds, R., Graci, S., Hollmes, M. (2010.), Does the tourist care? A comparison of visitors to KohPhiPhi, Thailandand Gili Trawangan,
11. Đopa J. .: Izazovi razvoja održivog kulturnog turizma, diplomski tad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2016.
12. Hall M.: Policy learning and policy failure in sustainable tourism governance. From first – and second-order to third – order change, Journal of Sustainable Tourism, 2001.
13. Klarić Z.:Određivanje prihvatnog potencijala u Sredozemlju i njegov utjecaj na poimanje održivog razvitka, u: Klarić, Zbornik radova Prema održivom razvitku turizma, Institut za turizam, Zagreb, 1994.
14. Korošec L., Smolčić Jurdana D. Politika zaštite okoliša – integralni dio koncepcije održivog razvoja Europske unije, Ekonomski pregled 64 (6), 2013.
15. Kunst I.: Upravljanje turističkom destinacijom u Hrvatskoj – ograničenja i mogućnosti, u: Izazovi upravljanja turizmom, Institut za turizam, Zagreb, 2011.

16. Mičetić Fabić M.: Uloga lokalne samouprave u planiranju i promicanju održivoga razvoja turističke destinacije, doktorski rad, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2017.
17. Mikačić V.: Otočni turizam Hrvatske, pregledni rad, Zagreb, Institut za turizam, 1993.
18. Mikačić V., Vuk Opačić T.: Vikendaštvo i turizam u priobalnom dijelu Hrvatske – dva pretedenta na isti prostor?, TURIZAM, broj 2, 2009.
19. Prelog M.: Studije o hrvatskoj umjetnosti, Naklada Prelog, Zagreb, 1999., 262. str
20. Prostorni plan uređenja grada Cresa, Urbanistički institute Hrvatske, Zagreb, 2002.
21. Rafajlović-Dragović G, Starac R., Uroda G: Kulturno-povijesna baština Primorsko-goranske županije : graditeljska baština, Adamić, Rijeka, 2005.
22. Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području Primorsko-goranske županije, Fakultet za hotelski i turistički menadžment, Rijeka, 2015.
23. Ruhane, L.: Strategic planning for local tourism destination: an analysis of tourism plans, Tourism and Hospitality Planning and Development, 2004.
24. Smolčić Jurdana D.: Prednosti i ograničenja primjene koncepcije održivog razvoja turizma, doktorski rad, Zagreb, Ekonomski fakultet, 2003.
25. Šlosar M., Ekopernatopija: Duh vremena, Centar za održivi razvoj Gerbin, Lubenice, 2014.
26. Stražičić N.: Otok Cres: Otočki ljetopis, Otokar Keršovani, Mali Lošinj, 1981.
27. Vidučić V.: Održivi razvoj otočnog turizma Republike Hrvatske, znanstveni članak, Naše more vol. 54, No.1-2, 2007.
28. WTO, What Tourism Managers Need to Know: A Practical Guide to the Development and Use of Indicators of Sustainable Tourism, 1996.
29. Williams, A.; Micallef, A.: Beach Management: Principle & Practice Earthcan Publications Ltd., London, U.K., 2009.

Internet izvori:

1. Beli Visitor Centre Cres, <http://www.belivisitorcentre.eu/#>, 20.7.2018.
2. E-mail škola mladih znanstvenika – Biologija, <http://e-skola.biol.pmf.unizg.hr/odgovori/odgovor236.html>, 21.07.2018.
3. Financijski plan javne ustanove Priroda, <https://www2.pgz.hr/doc/dokumenti/2018/2018-01-fin-plan-ju-priroda.pdf>, 21.07.2018.
4. GSTC,2014, dostupno na: https://www.gstccouncil.org/wp-content/uploads/2013/11/Dest-_CRITERIA_and_INDICATORS_6-9-14.pdf, 15.07.2018.
5. Hotel Kimen, <https://hotel-kimen.com/subcategory/Zastita-prirode-13>, 16.07.2018.
6. Hrvatsko pomorsko dobro, <https://www.pomorskodobro.com/fokus-kovacic-srpanj->

- 2014.html, 02.08.2018.
7. Javna ustanova Priroda, <http://ju-priroda.hr/>, 20.07.2018.
 8. Introduction to sustainable tourism, http://portal.unesco.org/es/files/45338/12417872579Introduction_Sustainable_Tourism.pdf 24.07.2018.
 9. Kulturno povijesno nasljeđe Primorsko-goranske županije, <http://ineco.posluh.hr/pgz/cres.html>, 24.07.2018.
 10. Making tourism more sustainable: A guide for policy makers, <://www.unep.fr/shared/publications/pdf/dtix0592xpa-tourismpolicyen.pdf>, 26.07.2018.
 11. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/>, 23.07.2018.
 12. Održivi turizam u deset koraka, Institut za turizam, Zagreb, 2006. <http://odraz.hr/media/152864/odrzivi-turizam-u-deset-koraka-small-file-size.pdf>, 20.08.2018.
 13. Poljoprivredna zadruga Cres, <http://www.pz-cres.hr/>, 22.07.2018.
 14. Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/creska-vuna/>, 22.07.2018.
 15. The Berlin declaration on biological diversity and sustainable tourism, <https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/berlin.html>, 26.07.2018.
 16. Turistička zajednica grada Cresa, http://www.tzg-cres.hr/o_cresu/Kako_do_nas, 25.07.2018.
 17. Udruga Lijepa naša, <https://www.lijepa-nasa.hr/zeleni-kljuc/>, 25.07.2018.
 18. UNWTO, Tourism Highlights, edition 2004, Madrid, 2004., dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284407910>, 20.08.2018.

ILUSTRACIJE

POPIS TABLICA

Tablica 1. Aspekti i kriteriji održivog turističkog razvoja	19
Tablica 2. Plaže otoka Cresa	23
Tablica 3. Zaštićena nepokretna kulturno-povijesna baština (materijalna)	26
Tablica 4. Zaštićena pokretna kulturno-povijesna baština (materijalna)	27
Tablica 5. Broj stanovnika otoka Cresa u razdoblju od 1981.-2011. godine.....	30
Tablica 6. Starosna struktura stanovništva otoka Cresa (2001.-2011. godina).....	31
Tablica 7. Stambena izgradnja 2001.-2011. godine.....	32
Tablica 8. Struktura turističkih kapaciteta s istaknutim koeficijentom turističke funkcionalnosti	36
Tablica 9. Tumačenje koeficijenta turističke funkcionalnosti	37
Tablica 10. Prihvatni kapacitet plažnog prostora.....	38
Tablica 11. Opis kvadrature plažnog prostora po osobi.....	39

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Broj stanovnika otoka Cresa u razdoblju od 1981.-2011. godine	30
Grafikon 2. Starosna struktura stanovništva otoka Cresa (2001.-2011. godina)	31
Grafikon 3. Ostvareni turistički dolasci u 2015.- 2017. godini.....	33
Grafikon 4. Noćenja turista u razdoblju od 2011.-2017. godine.....	33
Grafikon 5. Struktura ostvarenih turističkih noćenja prema turističkim mjestima 2016	34
Grafikon 6. Struktura smještajnih kapaciteta	35
Grafikon 7. Struktura smještajnih kapaciteta 2010.-2016. godine.....	35

POPIS SLIKA

Slika 1. Karta otoka Cresa.....	20
Slika 2. Plaža sv. Ivan, Lubenice	22

Slika 3. Bjeloglavi sup	25
Slika 4. Porta Marcella, glavna kopnena gradska vrata	28
Slika 5. Crkva sv. Izidora.....	29
Slika 6. Palača Arsan-Petris.....	29
Slika 7. Ekstra djevičansko ulje Mosaico	41
Slika 8. Papuče od vune	43
Slika 9. ACI marina Cres	47